

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง การทูตเชิงเศรษฐกิจในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

จัดทำโดย นางสาวสิรินทร์ สุรทิณฑ์
รหัส 6018

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ปี 2557
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
ลิขสิทธิ์ของกระทรวงการต่างประเทศ

รายงานการศึกษาส่วนบุคคล
(Individual Study)

เรื่อง การทูตเชิงเศรษฐกิจในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต

จัดทำโดย นางสาวสิรินทร์ สุรทินต์
รหัส 6018

หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ปี 2557
สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ
รายงานนี้เป็นความคิดเห็นเฉพาะบุคคลของผู้ศึกษา

เอกสารรายงานการศึกษาส่วนบุคคลนี้ อนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม
หลักสูตรนักบริหารการทูตของกระทรวงการต่างประเทศ

ลงชื่อ

(ดร. จิตริยา ปิ่นทอง)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ

(ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู)
อาจารย์ที่ปรึกษา

ลงชื่อ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อัครเดช ไชยเพิ่ม)
อาจารย์ที่ปรึกษา

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจซึ่งเป็นการทูตแนวใหม่โดยเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ และเป็นเครื่องมือของรัฐที่ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงรุก ปัจจุบัน การทูตเชิงเศรษฐกิจกำลังมีความสำคัญภายใต้นโยบายต่างประเทศ โดยในทางการเมืองระหว่างประเทศ เป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศ ในด้านเศรษฐกิจ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยเกื้อกูลให้เกิดการขยายตัวทางการค้าและการลงทุน อย่างไรก็ตาม เริ่มมีแนวโน้มที่ประเทศที่ทรงอิทธิพลจะใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจเป็นเครื่องต่อรองในกรณีของความขัดแย้งในทางการเมืองความมั่นคง ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษารายละเอียดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยโดยศึกษา และวิเคราะห์การดำเนินการในนโยบายต่างประเทศของไทยโดยผู้ศึกษาได้กำหนดเกณฑ์ในเรื่องการเป็นเครื่องมือของรัฐในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ การเป็นเครื่องมือที่ช่วยเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจและหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้ศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการโดยรัฐบาลของไทยในอดีต โดยในส่วนของเกณฑ์ด้านธรรมาภิบาลนั้น มีความสำคัญในการเป็นเกณฑ์ที่สากลโลกให้การยอมรับในการเป็นตัวชี้วัดความโปร่งใสที่เป็นกุญแจสำคัญในการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศและช่วยสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินทุนที่มีต้นทุนต่ำซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

ผลการศึกษา การทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยเป็นการดำเนินการโดยรัฐริเริ่มในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ภายใต้ต้นนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า สานต่อในสมัยพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร สมัยนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และสมัยนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งสมัยพลเอกชาติชาย นับว่ามีผลที่เป็นรูปธรรมของการเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เด่นชัดมากที่สุด ส่วนในประเด็นด้านธรรมาภิบาลผลการศึกษาสท้อนความล้มเหลวในเรื่องการมีหลักธรรมาภิบาลของรัฐบาลพลเอกชาติชาย รัฐบาลพันตำรวจโท ทักษิณ และรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์

ข้อเสนอแนะ การศึกษาเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต มีข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและการดำเนินการ คือ ต้องทำให้เห็นนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจเป็น Political Will เพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องโดยคำนึงถึงแนวโน้มและทิศทางของความร่วมมือระหว่างประเทศในอนาคต ต้องให้มีการบูรณาการในกระบวนการกำหนดและระดมวิสัยทัศน์เพื่อให้เป้าหมายในการขับเคลื่อนด้านเศรษฐกิจมีความครอบคลุมอย่างรอบด้านและอย่างมียุทธศาสตร์ สื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจรวมเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติ ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่จะพัฒนาประเทศไทยได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการอบรมนักบริหารการทูต รุ่นที่ 6 ประจำปี 2557 ซึ่งผู้เขียนขอขอบพระคุณคณะอาจารย์ที่ปรึกษาเป็นอย่างยิ่ง ประกอบด้วย ดร. จิตริยา ปิ่นทอง ศาสตราจารย์ ดร. ไชยวัฒน์ คำชู และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัครเดช ไชยเพิ่ม ที่ได้ให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้เขียนตลอดช่วงการจัดทำงานการศึกษานี้จนกระทั่งเสร็จสิ้นสมบูรณ์

ในโอกาสนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณอธิบดีชูตินิธร คงศักดิ์ รองอธิบดีรัตติกุล จันทร์สุริยา รองอธิบดีคันสนีย์ สหัสสระรังษี ที่ได้ให้การสนับสนุนผู้เขียนเข้าร่วมการอบรมครั้งนี้ นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้อำนวยการสถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการและเจ้าหน้าที่สถาบันฯ ทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนผู้เขียนในทุกๆ ด้านตลอดช่วงการอบรมหลักสูตรที่มีประโยชน์และมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

สิรินทร์ สุรทิณท์

สิงหาคม 2557

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ง
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา วิธีดำเนินการศึกษา และระเบียบวิธีการศึกษา	3
1.4 ประโยชน์ของการศึกษา	3
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 แนวคิดทฤษฎีเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจ	4
2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
2.3 สรุปกรอบแนวความคิด	14
บทที่ 3 ผลการศึกษา	15
3.1 ความเป็นมาของการทูตเชิงเศรษฐกิจ	15
3.2 การศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการทูตเชิงเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในอดีต	16
3.3 สรุปผลการศึกษา	24
บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	25
4.1 สรุปผลการศึกษา	25
4.2 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและการดำเนินการ	26
บรรณานุกรม	28
ประวัติผู้เขียน	32

สารบัญตาราง

ตารางที่ 1	เปรียบเทียบอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ละช่วงเวลา	19
ตารางที่ 2	อันดับอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ	19

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจอันเป็นผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้าและการลงทุน เกิดกฎระเบียบใหม่ในการบริหารจัดการในระบบเศรษฐกิจโลก โดยระเบียบใหม่นี้ครอบคลุมเรื่องความโปร่งใส การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และมาตรการกีดกันด้านการค้า รวมทั้ง ทำให้ปัจจัยต่างๆที่เดิมไม่นับว่าเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้น เช่น การบริหารจัดการที่ดี หรือ ธรรมาภิบาล¹ (Good Governance) ความคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อส่วนรวมของภาคธุรกิจ (Corporate Accountability) ตลอดจนการให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมในกระบวนการผลิตสินค้า

นอกจากปัจจัยภายนอกดังกล่าวแล้ว ปัจจัยภายในของประเทศไทยอันสืบเนื่องจากปัญหาที่สั่งสมและฝังรากลึกมายาวนานได้เริ่มส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ เช่น การบริหารภาครัฐอ่อนแอและไม่สามารถขับเคลื่อนการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โครงสร้างเศรษฐกิจไม่สามารถรองรับการเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอกทำให้อ่อนไหวต่อความผันผวนของเศรษฐกิจโลก มีผลผลิตต่ำและยังต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำและการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน การที่ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุในปี 2568 ในขณะที่ประชากรวัยแรงงานลดลงนำไปสู่ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาครัฐและภาคครัวเรือนจะมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม ปัญหาสิ่งแวดล้อมทวีความรุนแรงโดยเฉพาะน้ำท่วม ภัยแล้ง การใช้ทรัพยากรไม่คุ้มค่า และมีปริมาณของเสียเพิ่มขึ้น รวมทั้งมีความเสี่ยงด้านความมั่นคงทั้งจากปัญหาการก่อความไม่สงบในประเทศและการก่อการร้าย เหล่านี้อาจส่งผลให้เกิดภาพพจน์เชิงลบต่อประเทศไทยซึ่งจะมีผลต่อความเชื่อมั่นจากต่างประเทศ

เพื่อรับมือกับสถานการณ์ข้างต้น ประเทศไทยจึงได้ปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจโดยเน้นการสร้างฐานเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืน (New Growth Model) เพื่อให้เศรษฐกิจไทยเข้มแข็งและมีภูมิคุ้มกันต่อความผันผวนภายนอก ให้คนไทยมีการกินดีอยู่ดี มีความเสมอภาคและเป็นธรรม โดยกำหนดยุทธศาสตร์ 4 ด้าน คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศเพื่อหลุดพ้นจากประเทศรายได้ปานกลาง “Middle Income Trap” (Growth & Competitiveness) การลดความเหลื่อมล้ำโดยการสร้างโอกาสบนความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม (Inclusive Growth) การเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Growth) และการปรับสมดุลและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการภาครัฐ (Internal Process)

¹ เป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการปฏิรูปเชิงสถาบันเพื่อขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์

ในมิติด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ การทูตเชิงเศรษฐกิจได้เข้ามา มีบทบาทสำคัญในนโยบายต่างประเทศของไทย โดยรัฐบาลที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจ คือ ในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ภายใต้นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า และสานต่อในสมัยของพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร สมัยนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และสมัยของรัฐบาลนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร โดยเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ การขยายตัวทางการค้า ดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งขยายขอบเขตของความร่วมมือด้านเศรษฐกิจระหว่างไทยกับต่างประเทศ นอกจากนี้ ยังได้มีการจัดทำเอกสารแนวทาง/บทบาทการดำเนินงานตามนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจ โดยกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในเชิงรุก

การทูตเชิงเศรษฐกิจ หรือ Economic Diplomacy กำลังมีบทบาทที่ความสำคัญมากขึ้น โดยเป็นองค์ประกอบสำคัญในนโยบายต่างประเทศโดยเป็นเครื่องมือ หรือกลไกเชิงยุทธศาสตร์ในการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเชิงรุกเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ การทูตเชิงเศรษฐกิจสามารถดำเนินได้ในหลายระดับ เช่น ระดับภูมิภาค พหุภาคี และทวิภาคี

การทูตเชิงเศรษฐกิจเป็นการทูตเชิงรุกแนวใหม่ที่ใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจ และเป็นกระบวนการในการกำหนดนโยบายด้านต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมด้านเศรษฐกิจในมิติต่างๆ เช่น การส่งออก นำเข้า การลงทุน การให้ความช่วยเหลือ การเคลื่อนย้ายสินค้า บริการ แรงงาน เงินทุน และการค้าเสรี โดยการทูตเชิงเศรษฐกิจมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ

1) ดำเนินการโดยรัฐบาล หรือหน่วยงาน หรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐในฐานะตัวแทนของรัฐบาล ดำเนินการเสริมสร้างความสัมพันธ์กับต่างประเทศเพื่อผลประโยชน์ของชาติทางเศรษฐกิจ

2) ดำเนินการโดย รัฐบาล หรือหน่วยงาน หรือเจ้าหน้าที่ภาครัฐในฐานะตัวแทนของรัฐบาล ในฐานะผู้ขับเคลื่อนให้ความสัมพันธ์กับต่างประเทศสามารถบรรลุเป้าหมายทางยุทธศาสตร์ของชาติ โดยมีเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1.2.1 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์เรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยที่ได้มีการดำเนินการในอดีต

1.2.2 เพื่อเป็นแนวทางประกอบการพิจารณาปรับปรุงนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยรวมทั้งทบทวนเอกสารแนวทาง/บทบาทการดำเนินงานตามนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทย

1.2.3 เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและการดำเนินการสำหรับการดำเนินนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจในอนาคต

1.3 ขอบเขตการศึกษา วิธีดำเนินการศึกษาและระเบียบวิธีการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตการศึกษา

เป็นการศึกษา วิเคราะห์ เปรียบเทียบการดำเนินการเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ สมัยพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร สมัยนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และสมัยนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ก่อนการปฏิวัติรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557

1.3.2 วิธีการดำเนินการศึกษา

เป็นการนำข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการศึกษาเปรียบเทียบจากเอกสารนโยบายการต่างประเทศของไทย คำแถลงนโยบายด้านการต่างประเทศของรัฐบาล แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ บทความและบทวิเคราะห์เรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจทั้งของไทยและต่างประเทศ บทความ และบทวิเคราะห์เกี่ยวกับนโยบายด้านการต่างประเทศ ผลงานของรัฐบาลด้านต่างประเทศ โดยเฉพาะในมิติด้านเศรษฐกิจ ประกอบการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เป็นข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการดำเนินการเพื่อประกอบการปรับและทบทวนเอกสารแนวทาง/บทบาทการดำเนินงานตามนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจ โดยหวังว่าจะเป็นประโยชน์ในประเด็นดังต่อไปนี้

1.4.1 เสริมสร้างความรู้เรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจในแง่ของความหมาย พัฒนาการความเป็นมา การดำเนินการ รวมทั้งบทบาทในแง่มุมทางการเมืองและด้านเศรษฐกิจ

1.4.2 ส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจเรื่องการดำเนินการทูตเชิงเศรษฐกิจในนโยบายต่างประเทศทั้งในมิติด้านบวกและด้านลบจากตัวอย่างการดำเนินการของไทยและต่างประเทศ

1.4.3 เผยแพร่เรื่องการดำเนินงานตามนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทย

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดทฤษฎีเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจ

จากการศึกษาได้มีการกล่าวถึงการทูตเชิงเศรษฐกิจว่าเป็นการทูตแนวใหม่ซึ่งได้มีการกำหนดความแตกต่างระหว่างการทูตแนวใหม่ (Modern Diplomacy) กับการทูตแบบดั้งเดิม (Traditional Diplomacy) ว่า การทูตแนวใหม่จะต้องมีองค์ประกอบที่ครอบคลุมประเด็นทางด้านการเมือง ด้านเศรษฐกิจ และด้านวัฒนธรรมโดยใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือทางการทูตและใช้การทูตส่งเสริมเศรษฐกิจ

การยุติสงครามเย็น ทำให้ประเด็นความขัดแย้งด้านการเมืองระหว่างประเทศลดลง ทำให้ประเด็นด้านเศรษฐกิจทวีความสำคัญและทำให้เกิดการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศ เนื่องจากทุกประเทศจะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินนโยบายทางการทูต เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ประเทศกำลังพัฒนามีความคาดหวังเรื่องความช่วยเหลือและการเพิ่มของการลงทุนเพื่อความมั่นคงโดยใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ ในขณะที่ประเทศพัฒนาแล้ว เริ่มส่งสมและขยายอิทธิพลของตนในการอำนวยความสะดวกทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด โลกาภิวัตน์ทำให้เศรษฐกิจมีการขยายตัวและเติบโตอย่างรวดเร็ว การขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เพิ่มมากขึ้นทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันในทางเศรษฐกิจมากขึ้นตามไปด้วย มีการจัดทำความตกลงทั้งในระดับทวิภาคีและพหุภาคี รวมทั้งการริเริ่มใช้เครื่องมือหรือกลไกเชิงรุกในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ด้วยเหตุนี้ การทูตเชิงเศรษฐกิจจึงมีบทบาทความสำคัญในนโยบายด้านการต่างประเทศโดยการเป็นปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่ผ่านมามีหลายประเทศได้ใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจในนโยบายต่างประเทศ ดังนี้

1) ญี่ปุ่นได้เริ่มแนวคิดเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจสืบเนื่องจากความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ทำให้อิทธิพลของญี่ปุ่นทางการเมือง ทางทหาร และทางการทูตลดลง หลังจากนั้นในช่วงประมาณปี ค.ศ. 1950 เศรษฐกิจของญี่ปุ่นเริ่มกลับมาพลิกฟื้นตัวและเติบโตได้อย่างรวดเร็วในรัฐบาลญี่ปุ่นสมัยนาย Nobusuke Kishi ได้ใช้นโยบายนี้การทูตเชิงเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือส่งเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยการให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการลงทุน

2) สหรัฐอเมริกาเริ่มใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจในสมัยศตวรรษที่ 20 โดยประธานาธิบดี William Howard Taft ได้กระตุ้นและสนับสนุนให้บรรดาธนาคารสหรัฐขยายการลงทุนไปต่างประเทศเพื่อส่งเสริมการค้าด้วยการประกาศใช้นโยบายการทูตดอลลาร์ (Dollar Diplomacy)²

² การทูตดอลลาร์ เป็นคำที่ใช้เรียกการดำเนินนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยวิธีใช้เงิน เช่น การให้กู้ หรือการให้ความช่วยเหลือโดยเน้นที่นโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ในช่วงปี ค.ศ. 1909 - 1913

และแผนการ Marshall ในการส่งเสริมให้ธนาคารของสหรัฐฯ ขยายการลงทุนในต่างประเทศ อดีต รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐอเมริกา (Hillary Clinton) ได้กล่าวสนับสนุนว่า การพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาในแบบประชาธิปไตย (Democratic development) มีความเชื่อมโยงกัน ทุกประเทศ สามารถใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจได้เนื่องจากเป็นนโยบายที่ครอบคลุมหลักสากล และให้ผลสำเร็จที่เป็น รูปธรรมในการตอบสนองต่อผลประโยชน์ของชาติ

3) จีนประเทศที่มีเศรษฐกิจที่แข็งแกร่งโดยมีการเติบโตเป็นอันดับสองของโลกซึ่งเป็นข้อ ได้เปรียบโดยจีนใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจในการเสริมสร้างอิทธิพลในเวทีทางการทูตระหว่างประเทศใน การส่งเสริมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจกับแอฟริกาและประสบความสำเร็จโดยสามารถจัดตั้งกลไก การหารือในระดับรัฐมนตรีระหว่างจีนกับแอฟริกาเพื่อเป็นเวทีในการขยายความร่วมมือ ซึ่งเป็นผลดี และประโยชน์ต่อการค้าและการลงทุนของจีนในภูมิภาคนี้ นอกจากนี้ จีนยังใช้เป็นเครื่องมือต่อรอง ในทางการเมืองในกรณีพิพาทกับหลายประเทศนอกเหนือจากการส่งเสริมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ เช่น กรณีพิพาทกับญี่ปุ่นในกรณีเกาะ Senkaku ในปี พ.ศ. 2553 กับนอร์เวย์กรณีรวางวัลโนเบล ปี พ.ศ. 2553 และกับฟิลิปปินส์กรณีทะเลจีนใต้ปี พ.ศ. 2555

4) อินเดียใช้นโยบายนี้ในรูปแบบของการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่ บังคลาเทศ ศรี ลังกา อัฟกานิสถาน และแอฟริกา

5) ฝรั่งเศสใช้นโยบายนี้ในการพลิกฟื้นเศรษฐกิจของฝรั่งเศส โดยเน้นบทบาทของการทูตใน การส่งเสริมการทูตเชิงเศรษฐกิจโดยกำหนดยุทธศาสตร์ แผนปฏิบัติการ (Action plan) ประเทศ เป้าหมาย และผู้ปฏิบัติการเพื่อสนับสนุนบริษัทฝรั่งเศสในการแสวงหาตลาดในต่างประเทศ โดย งบประมาณสนับสนุนมาจากกองทุนให้ความช่วยเหลือภาคเอกชนและจากรัฐบาลซึ่งมีกระทรวงการ ต่างประเทศเป็นผู้ขับเคลื่อนและทำหน้าที่โดยประสานงานกับประเทศเป้าหมาย นักธุรกิจ และผู้แทน พิเศษที่มาจากกระทรวงการต่างประเทศ (เอกอัครราชทูต)

6) สิงคโปร์ใช้นโยบายนี้ในรูปแบบของการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆทั้งใน ระดับทวิภาคีและในภูมิภาค

นอกจากตัวอย่างของประเทศที่ใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจในนโยบายต่างประเทศแล้ว ยังมี การกล่าวถึง ทฤษฎีเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ซึ่งมีแนวคิดเชื่อมโยงกับการ ทูตเชิงเศรษฐกิจในแง่การช่วยเหลือให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยกล่าวถึงที่มาของการเติบโต ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเศรษฐกิจ ดังนี้

1) ทฤษฎีการพัฒนาเศรษฐกิจของรอสโทว์ (W.W. Rostow) หรือ ทฤษฎีความเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้น (The Stages of Economic Growth Theory) ซึ่งให้คำจำกัดความว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นจะเป็นลำดับขั้น ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1950 และต้น ทศวรรษที่ 1960 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นทฤษฎีที่นักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจและมีฐานความคิดที่ เชื่อว่า การพัฒนาประเทศทั้งหมดจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นลำดับขั้นตอน กล่าวคือ มีขั้นตอนของการออมทรัพย์ ขั้นตอนการลงทุนและขั้นตอนของการช่วยเหลือจากต่างประเทศ ใน ความหมายของนักเศรษฐศาสตร์ แนวคิดนี้จึงหมายถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของ ระบบเศรษฐกิจส่วนรวม เพื่อบูรณะและพัฒนาเศรษฐกิจในระยะสั้น ดังนั้น การพัฒนาประเทศในบาง ประเทศโดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาทั้งหลาย จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนเพื่อการ

พัฒนา ฐานความคิดของทฤษฎีนี้ มาจากการใช้แผนมาร์แชล (Marshall Plan) ของสหรัฐอเมริกาที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศต่างๆในยุโรปเพื่อการบูรณะประเทศ

2) ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Conceptualized Frame on Modernization Theory) ทฤษฎีนี้อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic Theory) และทฤษฎีสังคมศาสตร์ของอเมริกันมาประยุกต์เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัญหา โดยให้คำจำกัดความว่า การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้น ต้องมีการดำเนินการทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคม จะขาดด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน การพัฒนาประเทศจะมีทิศทางกลยุทธ์ (Strategies) ที่แตกต่างกันไป เพราะแต่ละประเทศมีอัตลักษณ์ทางด้านบริบทสังคมแตกต่างกัน แต่โดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยต้องมีลักษณะดังนี้ คือ พัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านเศรษฐกิจ ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้น มีความหมายเดียวกับการทำประเทศให้ทันสมัย ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับการเพิ่มพูนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชน (GDP = Gross National Product) การพัฒนาสังคมเมืองและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ซึ่งต้องมีการลงทุนใหม่ๆ อย่างมากทั้งในด้านสาธารณูปโภค เช่น โครงการเงินผันของประเทศไทยในรัฐบาลสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ตลอดจนกิจกรรมเพื่อการผลิตโดยตรง เช่น การเพิ่มเขตอุตสาหกรรม (Industrial Zone) โรงงาน หรือแม้แต่ในภาคการเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ภาคเกษตรกรรม และหัตถกรรม ต้องมีการลงทุนใหม่ๆ สนับสนุนการแปรรูปผลผลิตของเกษตรกร เช่น ประเทศไทยมีนโยบายหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (One Tambol One Product) ในรัฐบาลสมัย พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวตามความเป็นจริงเมื่อมีการทุ่มไปที่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มากกว่า ผลที่ตามมา คือ ประสิทธิภาพการผลิตในภาคเกษตรกรรมจะลดลง อย่างไรก็ตาม กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไม่จำกัดเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่างหากแต่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ระดับของความชำนาญสูงขึ้น สัดส่วนของทุนต่อแรงงานเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางการค้าและตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งทำให้สามารถดึงดูดทรัพยากรทั้งคนและสิ่งของจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างกว้างขวาง เกิดเป็นเครือข่ายของระบบเศรษฐกิจที่มีความเหนียวแน่น การเกษตรลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับการค้าอุตสาหกรรม และบริการอื่น ๆ ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า เป็นวิธีที่ทำให้ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจลดลง ทฤษฎีภาวะทันสมัยมีผลต่อการกำหนดศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของประเทศซึ่งกระทบต่อกระบวนการพัฒนาประเทศเป็นอันดับแรก ดังนั้น การส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign Aids) จึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้วย และดูเหมือนว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยจะมีลักษณะเป็นพลวัต (Dynamic) ในแง่เศรษฐกิจก็ตาม แต่โดยองค์รวมแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกด้วย คือ ความรู้สึกนึกคิดทางสติปัญญาทางการเมือง และทางสังคม ตลอดจนอัจฉริยภาพด้าน ความรู้ความสามารถของผู้นำทางการเมือง (รัฐบาล) ในการที่จะนำทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่มาใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) คือ กระบวนการที่ทำให้ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติที่แท้จริงต่อหัวของประชาชนในประเทศเพิ่มขึ้นในระยะยาว ทั้งนี้ การกระจายรายได้ของประชาชนในประเทศจะต้องไม่ด้อยหรือเลวลงไปกว่าเดิม นอกจากนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจยังเป็น

กระบวนการของการพัฒนาความเจริญเติบโตและการเปลี่ยนแปลง โดยมุ่งเน้นการเพิ่มมาตรฐานการครองชีพของประชาชนในประเทศ และยังรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ การพัฒนาทางเศรษฐกิจไม่จำเป็นที่จะต้องเกิดพร้อมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ การเติบโตทางเศรษฐกิจสามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องมีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสืบเนื่องจากการค้นพบแหล่งทรัพยากรใหม่ หรือมาจากการเปลี่ยนแปลงในด้านเทคนิคที่ใช้ในการผลิตใหม่จนส่งผลให้ผลผลิตที่ได้เกิดการขยายตัวเพิ่มขึ้น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นที่กล่าวถึงการทูตเชิงเศรษฐกิจว่า เป็นการทูตเชิงรุกแนวใหม่ที่หลายประเทศใช้ในนโยบายต่างประเทศในมิติด้านเศรษฐกิจ และใช้เพื่อปกป้องผลประโยชน์ชาติ รวมทั้งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น สะท้อนถึงบทบาทเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการทูตเชิงเศรษฐกิจ ดังนี้

1) บทบาทในทางการเมือง เป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงและอิทธิพลทางการเมืองโดยสามารถเป็นเครื่องมือในการต่อรองกรณีที่เกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างประเทศ เช่น กรณีที่จีนประกาศใช้นโยบายเข้มงวดการนำเข้ากล้วยจากฟิลิปปินส์ภายหลังกรณีความขัดแย้งในทะเลจีนใต้

2) บทบาทในทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยหนึ่งช่วยส่งเสริมเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการขยายความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ

3) การเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้บรรลุผลประโยชน์ของชาติ

อย่างไรก็ดี โดยที่มีการวิเคราะห์ว่า สาเหตุหนึ่งของการวิกฤตการณ์ทางการเงินในเอเชียในปี ค.ศ. 1997 เกิดจากการขาดธรรมาภิบาล³ (Good Governance) จึงทำให้ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศเข้ามามีบทบาทในการผลักดันธรรมาภิบาลให้เป็นวาระของโลกโดยได้เสนอแนวทางธรรมาภิบาลระดับโลก (Global Governance) ที่พยายามผลักดันให้ประเทศในแถบเอเชียและประเทศอื่นๆ พยายามเดินตามกรอบธรรมาภิบาลเพราะเชื่อว่าด้วยแนวทางนี้ประเทศกำลังพัฒนาจำนวนมากจะสามารถพัฒนาประเทศให้มีการพัฒนาที่ยั่งยืน และธนาคารโลกได้ตีพิมพ์เผยแพร่เอกสารจำนวนไม่น้อยชี้ให้เห็นถึงธรรมาภิบาลกับการพัฒนา ซึ่งสะท้อนการเป็นหลักการที่เป็นที่ยอมรับของสากล

ในส่วนของไทย ได้มีการรวบรวมคำสรุปของธรรมาภิบาลแบบสากล (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2542: 31-37) ว่า เป็นกระบวนการที่เป็นหัวใจของธรรมาภิบาลนั้นมี 3 ส่วนที่จะต้องเชื่อมโยงกันก็คือ ส่วนที่หนึ่งการมีส่วนร่วมของทุกภาคในการบริหารจัดการสังคม (participation) ส่วนที่สอง คือ ความโปร่งใสของกระบวนการตัดสินใจ (transparency) ซึ่งทำให้การสุจริตและเปิดเผยประโยชน์ของภาคอื่นๆ ไปเป็นของตนกระทำได้อย่าง หรือไม่ได้ และส่วนที่สาม คือ ความรับผิดชอบที่ต้องตอบคำถาม (accountability) และถูกวิจารณ์ได้ รวมทั้งความรับผิดชอบในผลการตัดสินใจซึ่งจะเห็นได้ว่า

³ ธรรมาภิบาล (Good Governance) คือ การปกครอง การบริหาร การจัดการการควบคุมดูแล กิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มีความหมายอย่างกว้าง กล่าวคือ หาได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึง ศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก

ครอบคลุมกระบวนในทุกชั้นตอนอย่างครอบคลุม โดยปัจจุบัน ธรรมชาติมีความสำคัญมากขึ้น โดยนับเป็นดัชนีชี้วัดความโปร่งใสของการบริหารซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจลงทุนของนักลงทุนข้ามชาติในลักษณะเดียวกับดัชนีส่งเสริมการลงทุนประเภทอื่นๆ เช่น ดัชนีความยั่งยืนดาวโจนส์ (Dow Jones Sustainability Index: DJSI) หรือดัชนีเอฟทีเอสอีฟอว์กู๊ด (FTSE4Good Index) ที่สามารถใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไปข้างหน้าได้เพราะความมั่นใจในการกำกับดูแลกิจการอย่างมีธรรมาภิบาลเท่านั้นที่จะเป็นกุญแจสำคัญในการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งช่วยสนับสนุนการเข้าถึงแหล่งเงินลงทุนที่มีต้นทุนต่ำซึ่งยังคงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

เหตุผลที่กล่าวข้างต้น สะท้อนว่าการดำเนินการใดๆ ของรัฐจึงต้องมีหลักธรรมาภิบาล ดังนั้นผู้เขียนจะใช้เกณฑ์ในการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการเรื่องการค้าเสรีเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในอดีต จากการแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

- 1) การเป็นเครื่องมือของรัฐ (Political Initiative) ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ
- 2) การเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)
- 3) ด้านธรรมาภิบาล

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาหัวข้อนี้ผู้เขียนได้รวบรวมข้อคิดเห็นจากเอกสารต่างๆ ทั้งปฐมภูมิ และทุติยภูมิ เช่น คำแถลงนโยบายด้านต่างประเทศ เอกสารแนวทางการดำเนินการนโยบายการค้าเสรีเศรษฐกิจของกรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ บทความ บทความวิเคราะห์เรื่องการค้าเสรีเศรษฐกิจ ส่วนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการค้าเสรีเศรษฐกิจนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นผลงานของต่างประเทศ ซึ่งได้มีการกำหนดคำนิยามของการค้าเสรีเศรษฐกิจ (Economic Diplomacy) ไว้ ดังนี้

1) เป็นกระบวนการในการตัดสินใจ รวมทั้งกระบวนการในการกำหนดนโยบาย และการสนับสนุนการขับเคลื่อนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของรัฐที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการประมวลและวิเคราะห์สถานะทางเศรษฐกิจ โดยผู้นำภาคธุรกิจต่างประเทศ รวมทั้ง ผู้กำหนดนโยบายจากรัฐบาลมาร่วมกันกำหนดนโยบายต่างประเทศที่เกี่ยวข้องทางด้านเศรษฐกิจในด้านต่างๆ เช่น เทคโนโลยี สภาพแวดล้อม HIV/AIDS ด้านการค้าและการเงิน ทั้งนี้ ได้เน้นให้ดำเนินการด้วยความยืดหยุ่นและความระมัดระวัง

2) Nicholas Bayne และ Stephen Woolcock (The New Economic Diplomacy (Global Finance) October, 2007) ยังได้กำหนดขอบเขตของการค้าเสรีเศรษฐกิจว่าครอบคลุมประเด็นเศรษฐกิจทั้งภายในและระหว่างประเทศ รวมถึงกฎระเบียบด้านเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับรัฐที่ได้ยึดถือสืบต่อกันมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สอง มาพร้อมกับโลกาภิวัตน์ และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รวมทั้ง นโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การเคลื่อนไหว การแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ การให้ความช่วยเหลือต่างๆ ข้อมูลด้านการเงิน และกฎระเบียบ โดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการการค้าเสรีเศรษฐกิจนั้น เป็นได้ทั้งภาครัฐและไม่ใชภาครัฐ หรืออาจเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ได้รับมอบหมายให้ดำเนินการในเรื่องระหว่างประเทศ ในส่วนที่ไม่ใช่ภาครัฐก็อาจจะเป็น NGOs ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม

ด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นักธุรกิจและนักลงทุนก็เป็นส่วนหนึ่งภายใต้กระบวนการของการทูตเชิงเศรษฐกิจ

3) Berridge and James (2003) ให้คำนิยามการทูตเชิงเศรษฐกิจไว้ว่า เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านเศรษฐกิจ รวมทั้งภารกิจของคณะผู้แทนในการเข้าร่วมการประชุมที่ได้รับ การสนับสนุนโดยองค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การการค้าโลก ครอบคลุมการทูตที่ใช้ทรัพยากรทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในลักษณะของการส่งเสริมให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือการใช้มาตรการในลักษณะการกีดกันทางการค้าเพื่อให้บรรลุเป้าประสงค์ของผลประโยชน์ของชาติ

4) Rana (2007) กำหนดความหมายการทูตเชิงเศรษฐกิจ ว่า เป็นกระบวนการที่ประเทศใช้รับมือกับโลกภายนอกโดยการใช้ประโยชน์ที่ได้รับ รวมทั้งประโยชน์ในเชิงเปรียบเทียบให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการค้า การลงทุน การแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ และได้กล่าวถึงระดับในการดำเนินการว่า มีหลายระดับทั้งในระดับ ทวิภาคี พหุภาคี ภูมิภาคและโลก

นอกจากนี้ หนังสือเรื่อง Some Thoughts on Deepening Economic Diplomacy โดย Ye Hao ได้กล่าวถึงการทูตเชิงเศรษฐกิจว่า จะเอื้ออำนวยต่อการเสริมสร้างบรรยากาศระหว่างประเทศที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ที่จะอำนวยประโยชน์ร่วมกันในเชิงมิตรภาพซึ่งจะช่วยเกื้อกูลต่อความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในระยะยาว รวมทั้งอาจส่งเสริมเรื่องการส่งสมอิทธิพลที่จะทำให้เกิด อำนาจ หรือพลังทางด้านเศรษฐกิจที่อาจจะมากกว่าการทูตเชิงการเมือง (Political Diplomacy)

ในส่วนของไทย นับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดทำเอกสารแนวทาง/บทบาทการดำเนินงานตามนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยซึ่งเป็นการย้ำว่าการทูตเชิงเศรษฐกิจดำเนินการโดยรัฐ โดยได้มีแนวทางในการดำเนินการเพื่อเพิ่มโอกาสทางการค้าและการลงทุนของไทย ดังนี้

1) การส่งเสริมการค้าการลงทุนระหว่างไทยกับต่างประเทศ เน้นการดำเนินงาน 5 ด้านหลัก ได้แก่

(1) การขยายช่องทางและรักษาส่วนแบ่งตลาดในตลาดเก่า เช่น สหรัฐฯ ยุโรป ญี่ปุ่น โดยให้ความสำคัญกับการเจรจาเพื่อลดอุปสรรคและปัญหา ให้ความรู้และสนับสนุนภาคเอกชนไทยสามารถผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานที่สูงขึ้นตามกฎระเบียบของประเทศปลายทางและแนวโน้มของโลก เช่น สินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green) ประหยัดพลังงาน สินค้าและบริการเพื่อสุขภาพที่ดี (Wellness) เป็นต้น

(2) การขยายตลาดในต่างประเทศโดยเฉพาะตลาดใหม่ โดยให้ความสำคัญกับทวีปแอฟริกาและเอเชียกลางเพิ่มขึ้น โดยกระทรวงการต่างประเทศได้ประกาศขยายความร่วมมือกับแอฟริกาในทุกมิติ (Thai-Africa Initiative) และในฐานะผู้ประสานงานกรอบความร่วมมือเอเชีย (ACD) ซึ่งเป็นกรอบที่จะช่วยไทยเปิดประตูประเทศสมาชิกจากทุกอนุภูมิภาคของเอเชียรวม 32 ประเทศโดยเฉพาะประเทศตะวันออกกลาง อินเดียและรัสเซีย กระทรวงการต่างประเทศได้สนับสนุนแผนที่จะเชื่อมโยงเอเชีย (Pan Asia Connectivity) เพื่อส่งเสริมการค้า การลงทุนในด้านโครงสร้างพื้นฐาน อาหาร และพลังงานระหว่างกัน นอกจากนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับประเทศในกลุ่มตลาดใหม่ให้มากขึ้น ในปี 2556 กระทรวงการต่างประเทศมีแผนที่เปิดสำนักงานใน

ต่างประเทศเพิ่มเติม เช่น สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองชิงต่าว (จีน) และอยู่ระหว่างการหารือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพิจารณาเปิดสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงมาปูโต (โมซัมบิก) สำนักงานแยกส่วน ณ เมืองทวาย (เมียนมาร์) และการยกระดับสถานกงสุลใหญ่ ณ กรุงอันตานานานาริโว (มาดากัสการ์) เป็นสถานเอกอัครราชทูต

(3) การสนับสนุนการค้าชายแดนของไทย (กับมาเลเซีย เมียนมาร์ ลาวและกัมพูชา) โดยปีงบประมาณ 2555 (ตุลาคม 2555 – สิงหาคม 2556) การค้าชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งสี่ประเทศ มีมูลค่ารวม 835,319 ล้านบาท โดยไทยเป็นฝ่ายได้เปรียบดุลการค้ามูลค่า 137,922 ล้านบาท ซึ่งในการดำเนินการสนับสนุนการค้าชายแดนระหว่างประเทศกับประเทศเพื่อนบ้านนั้น ได้มีการดำเนินการผ่านกลไกต่างๆ เช่น การประชุมภายใต้แผนงานการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ 3 ฝ่าย อินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย การประชุมเกี่ยวกับอุปสรรคการค้าตามแนวชายแดนระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน การประชุมคณะกรรมการร่วมระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับทวิภาคี การจัดตั้งคณะกรรมการร่วมว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่ชายแดนและการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมระหว่างไทยกับกัมพูชาซึ่งมรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นประธาน การประชุมคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) และการประชุมสภาธุรกิจ ACMECS เป็นต้น

(4) การส่งเสริมผู้ประกอบการไทยในการขยายการลงทุนไปสู่ต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและวัตถุดิบในประเทศ เพื่อเชื่อมโยงกับห่วงโซ่การผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับภูมิภาค และเพื่อใช้ประโยชน์จากสิทธิพิเศษของประเทศเพื่อนบ้านในการผลิตเพื่อส่งออก โดยการสร้างเครือข่ายธุรกิจ การหาผู้แทนและหุ้นส่วนในต่างประเทศ การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดตั้งธุรกิจและการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศ การส่งเสริมการจัดตั้งหอการค้าและสมาคมธุรกิจเอกชนไทยในต่างประเทศ การจัดตั้งสภาธุรกิจ การส่งเสริมให้ผู้ประกอบการและผู้ส่งออกไทยใช้สิทธิพิเศษทางการค้าตามข้อตกลงทางการค้าต่างๆ และการทำการเกษตรแบบมีสัญญาในประเทศเพื่อนบ้าน (Contract Farming) เป็นต้น

(5) การสนับสนุนการลงทุนจากต่างประเทศและ/หรือประเทศในภูมิภาค โดยเน้นให้มีการใช้ประโยชน์จากความร่วมมือในภูมิภาคเพื่อการเชื่อมโยงตลาดและพัฒนาการค้าและการลงทุน และส่งเสริมให้นักลงทุนต่างชาติใช้ประเทศไทยเป็นฐานธุรกิจในภูมิภาคเอเชีย โดยสนับสนุนให้นักลงทุนต่างชาติใช้สิทธิประโยชน์จากการจัดตั้งสำนักงานปฏิบัติการภูมิภาค เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ประเทศไทยเป็นจุดสำคัญของการลงทุนในภูมิภาคและนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น

(6) การจัดทำความตกลงเพื่อการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน เพื่อคุ้มครองนักลงทุนไทยและเสริมสร้างความเชื่อมั่นในการลงทุนของไทยในต่างประเทศ โดยปัจจุบันได้มีความตกลงฯ กับ 37 ประเทศ โดยเน้นประเทศที่เป็นยุทธศาสตร์การค้าและการลงทุนของไทย ทั้งนี้ ล่าสุด กระทรวงการต่างประเทศได้ลงนามความตกลงกับแทนซาเนียซึ่งเป็นประเทศที่มีศักยภาพสูงในแอฟริกาและเป็นเป้าหมายการลงทุนของไทย

2) การผลักดันนโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล โดยเฉพาะการส่งเสริมการใช้และขยาย “Brand ประเทศไทย” ในสาขาที่ไทยมีศักยภาพ เช่น อาหารไทย อาหารฮาลาล และการท่องเที่ยว

ซึ่งเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ Niche Market เช่น ยุทธศาสตร์ครัวไทยสู่ครัวโลก และการเป็นศูนย์กลางด้านการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงฮาลาล โดยกระทรวงการต่างประเทศ สถานเอกอัครราชทูตและสถานกงสุลใหญ่ได้มีส่วนในการเผยแพร่ข้อมูลและสร้างความเชื่อมั่นในสินค้าไทยโดยผ่านช่องทางต่างๆ เช่น การเข้าร่วมงานแสดงสินค้า การจัดเทศกาลไทย การสาธิตประกอบอาหาร การจัดให้ผู้ประกอบการไทยไปต่างประเทศ/ ผู้ประกอบการต่างประเทศมาไทย ตลอดจนได้ช่วยแก้ไขอุปสรรคทางการค้าผ่านช่องทางหน่วยงานรัฐบาลและท้องถิ่นในต่างประเทศด้วย ทั้งนี้ ระหว่างการประชุมเอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ทั่วโลก เมื่อเดือนสิงหาคม 2555 ได้มีการเปิดตัวโครงการ”ฝากทูตไปขาย” ร่วมกับกระทรวงมหาดไทยโดยมุ่งส่งเสริมให้เอกอัครราชทูตและกงสุลใหญ่ได้พบปะและสร้างเครือข่ายกับผู้ประกอบการและผู้ผลิตสินค้า OTOP แบบพรีเอมิยมเพื่อสนับสนุนการส่งออกสินค้าดังกล่าว กระทรวงการต่างประเทศได้มีส่วนร่วมในการสนับสนุนผู้ประกอบการไทยโดยตรง โดยรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ริเริ่มโครงการ 1 ทูต 3 ผลผลิตภัณฑ์ แนวคิดนี้มุ่งส่งเสริมให้กระทรวงการต่างประเทศได้มีส่วนช่วยแสวงหาโอกาสและช่องทางใหม่ๆ เพื่อสนับสนุนผู้ประกอบการและเกษตรกรไทยโดยตรง

3) การเสริมสร้างความเชื่อมั่นต่อศักยภาพและเศรษฐกิจของไทย โดยการประชาสัมพันธ์ศักยภาพเศรษฐกิจของไทยและดึงดูดการลงทุน และการร่วมทุนจากต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งผลักดันบทบาทของไทยในเวทีของภาคเอกชนระดับโลกที่สำคัญ อาทิ World Economic Forum และ Forbes Global CEO Conference ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยั้งในการส่งเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของไทยและ branding and marketing ศักยภาพของประเทศไทยในฐานะศูนย์กลางของอาเซียนและภูมิภาคซึ่งจะเห็นได้จากความสำเร็จของประเทศไทยในการเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม WORLD Economic Forum on East Asia ที่กรุงเทพฯ เมื่อปี 2555 โดยในช่วงเดือนกันยายน 2557 ประเทศไทยจะเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม Forbes Global CEO Conference 2014 ที่กรุงเทพฯ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นในเศรษฐกิจไทยและต่อสออดความสำเร็จของประเทศไทยในการประชุม World Economic Forum on East Asia เมื่อปี 2555 ด้วย

4) การผลักดันการจัดทำความตกลงการค้าเสรี เพื่อขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ ตลอดจนสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างองค์ความรู้ให้ภาคธุรกิจ โดยเฉพาะผู้ได้รับผลกระทบทั้งเชิงบวกและลบให้สามารถพัฒนาศักยภาพและโอกาสของตนเองในการใช้ประโยชน์จากการเปิดการค้าเสรี โดยเฉพาะธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ทั้งนี้ กระทรวงการต่างประเทศอยู่ระหว่างการขับเคลื่อนการจัดทำความตกลงการค้าเสรีฉบับสมบูรณ์ระหว่างไทย-เปรู ไทย-ชิลี และไทย-สหภาพยุโรป

5) การสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทยในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการไทย

(1) กระทรวงการต่างประเทศได้จัดตั้งศูนย์ธุรกิจสัมพันธ์และเปิดตัวเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2556 โดยมีเป้าหมายเพื่อการสนับสนุนข้อมูลข่าวสารด้านเศรษฐกิจและการสร้างเครือข่ายระหว่างภาคเอกชนไทยกับต่างประเทศ ศูนย์ธุรกิจสัมพันธ์จะทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนชี้ช่องทาง สร้างโอกาสและเตือนภัยภาคเอกชนผ่านช่องทางต่างๆ โดยเข้าดูข้อมูลที่เว็บไซต์ของศูนย์ธุรกิจสัมพันธ์ www.thaibiz.net ซึ่งเน้นการให้ข้อมูลพื้นฐานที่ทันสมัยเกี่ยวกับ

โอกาส ปัญหาและกฎระเบียบด้านการค้าการลงทุนและข่าวสาร การจัดงานแสดงสินค้าในประเทศต่างๆ โดยเว็บไซต์นี้จะเป็นแม่ข่ายเชื่อมกับฐานข้อมูลของศูนย์บริการข้อมูลธุรกิจ (Business Information Center) ของสถานเอกอัครราชทูตสถานกงสุลใหญ่ในภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกซึ่งดำเนินมาเกือบ 10 ปีแล้วเช่น www.thaieurope.net www.thaibizchina.com และที่เปิดใหม่ ได้แก่ www.thaiindia.net เป็นต้น ศูนย์ธุรกิจสัมพันธ์ยังมีส่วนส่งเสริมความร่วมมือและสร้างเครือข่ายระหว่างภาคเอกชนไทยกับต่างประเทศ โดยได้นำคณะผู้แทนภาคเอกชนไทยได้ร่วมคณะเดินทางไปกับนายกรัฐมนตรีเยือนต่างประเทศซึ่งทุกครั้งจะมีการจัดกิจกรรมกับภาคเอกชนของต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายในการเจรจาทางธุรกิจ การประชาสัมพันธ์ศักยภาพของไทย การศึกษาดูงานเพื่อแสวงหา outlet และการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าไทย รวมถึงการสร้างเครือข่ายและความร่วมมือในสาขาต่างๆ ของภาคเอกชนไทย ซึ่งความสำเร็จจากการเยือนในลักษณะนี้ ได้แก่ ข้อตกลงซื้อขายก๊าซระหว่างไทยกับกาตาร์ การขยายตลาดสินค้า OTOP/SMEs ในญี่ปุ่น เป็นต้น (ปี 2555 มีการนำนักธุรกิจไทยเยือน 14 ประเทศ ในปี 2556 เยือน 18 ประเทศ) ทั้งประเทศที่เป็นตลาดหลักและตลาดใหม่ๆ ในภูมิภาคต่างๆ ที่มีศักยภาพและเป็นแหล่งวัตถุดิบ ได้แก่ การเยือนโปแลนด์ ตุรกี และสามประเทศในแอฟริกาใต้แก่ โมซัมบิก แทนซาเนีย ยูกันดา เพื่อส่งเสริมการค้าการลงทุนสาขาที่มีศักยภาพของไทย ได้แก่ เกษตรและอาหาร พลังงาน ชิ้นส่วนยานยนต์ อัญมณี เป็นต้น

(2) กระทรวงการต่างประเทศมุ่งพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันผ่านความร่วมมือเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ เช่น ความร่วมมือกับ World Intellectual Property Organization (WIPO) โดยอาศัยทรัพย์สินทางปัญญาและกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเครื่องมือ โดยไทยเป็นหนึ่งในสามประเทศนำร่องโครงการสร้างตราสินค้า (Product Branding) ให้กับชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทยได้อย่างดี จากการช่วยชุมชนท้องถิ่นในด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกนอกจากนั้น ยังร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศอื่นๆ ที่มีบทบาทสำคัญในเวทีเศรษฐกิจและการค้าโลก อาทิ องค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development-OECD) และ United Nations Conference on trade and Development (UNCTAD) โดยมุ่งเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการเพื่อใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้ขององค์กรเหล่านี้ในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและพัฒนาแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศของไทยในการบริหารจัดการด้านต่างๆ อาทิ การลงทุน การจัดการด้านภาษี การพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

6) การส่งเสริมความเชื่อมโยงในภูมิภาค เพื่อเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับต่างประเทศ โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชีย โดย

(1) การผลักดันให้เกิดการพัฒนาความเชื่อมโยงด้านการขนส่งและระบบโลจิสติกส์ภายใต้กรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาคและอาเซียน โดยเฉพาะแผนงานการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง 6 ประเทศ (GMS) กรอบอาเซียน (ASEAN) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) แผนงานพัฒนาเขตเศรษฐกิจสามฝ่ายอินโดนีเซีย-มาเลเซีย-ไทย (IMT-GT) ความริเริ่มแห่งอ่าวเบงกอลสำหรับความร่วมมือหลากหลายสาขาทางวิชาการและเศรษฐกิจ (BIMSTEC) และความร่วมมือภายใต้คณะกรรมการว่าด้วยยุทธศาสตร์ร่วม

ในการพัฒนาพื้นที่ชายแดนไทย-มาเลเซีย (Thailand-Malaysia on Joint Development Strategy for Border Areas – JDS) เพื่ออำนวยความสะดวกและลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์ เช่น การผลักดันให้มีการปรับปรุงกฎระเบียบการขนส่งคนและสินค้า การสนับสนุนการพัฒนาเครือข่ายการขนส่งทางถนน รถไฟ รถไฟรางคู่ รถไฟความเร็วสูง และการเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพื้นที่ชายแดน เขตเศรษฐกิจชายแดน โดยทำงานร่วมกับศูนย์ประสานงานระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านบริเวณเมืองชายแดนที่สำคัญ

(2) การผลักดันให้มีการยกระดับจุดผ่านแดน ให้มีการเปิดจุดผ่านแดนในหลายพื้นที่ที่เชื่อมต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาด้านการค้า การลงทุนของไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

(3) การสนับสนุนให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านในการพัฒนาการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน โดยให้ความสำคัญกับการผลักดันการพัฒนาของประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากความมั่นคงและมั่งคั่งของไทยและประเทศเพื่อนบ้านมีความเชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออก นโยบายการทูตเชิงรุกจึงได้ครอบคลุมความร่วมมือและความช่วยเหลือที่ไทยให้กับประเทศเพื่อนบ้านด้วย ทั้งนี้ ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาไทยได้ใช้งบประมาณกว่า 15,000 ล้านบาทในการให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน และในปัจจุบัน รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับโครงการท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมที่ทวายในเมียนมาร์ โดยในปี 2555 มีการลงนามบันทึกความเข้าใจและจัดตั้งกลไกคณะกรรมการร่วมระดับสูงไทย-เมียนมาร์ เพื่อการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษทวายและพื้นที่โครงการที่เกี่ยวข้อง

7) การให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนากับประเทศเพื่อนบ้านและประเทศกำลังพัฒนาในภูมิภาคต่างๆ โดยผ่านโครงการความร่วมมือ การให้ทุนการศึกษาและทุนฝึกอบรม การส่งผู้เชี่ยวชาญและอาสาสมัครไปปฏิบัติงานและการจัดส่งวัสดุอุปกรณ์ให้แก่ประเทศที่มีความร่วมมือกับไทย เช่น ลาว เมียนมาร์ และกัมพูชา โดยในปี 2554 จนถึงปัจจุบันมีการดำเนินโครงการความร่วมมือกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านจำนวน 32 โครงการ กลุ่มแอฟริกา เอเชียกลาง ลาตินอเมริกา เอเชียใต้ และอื่นๆ อีก 35 โครงการ ความร่วมมือในการจัดทำกิจกรรมให้แก่ประเทศต่างๆ จำนวน 30 กิจกรรม รวมทั้งมีการให้ทุนการศึกษาระดับปริญญาตรี โท เอก จำนวน 156 ทุน และทุนฝึกอบรมดูงานมากกว่า 2,000 ทุน โดยรัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาและได้เห็นชอบให้กระทรวงการต่างประเทศจัดตั้งกรมความร่วมมือระหว่างประเทศขึ้นเพื่อปฏิบัติภารกิจนี้ นอกจากนี้ ไทยยังร่วมมือกับประเทศหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนา เช่น ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สหรัฐฯ เพื่อช่วยเหลือประเทศลุ่มน้ำโขงผ่านกรอบความร่วมมือในอนุภูมิภาค เช่น Mekong-Japan, Mekong-ROK และ Lower Mekong Initiative (LMI)

8) การสนับสนุนการเข้าร่วมเป็นภาคีความร่วมมือระหว่างภูมิภาค พยายามที่จะรักษาบทบาทของไทยในการมีส่วนร่วมกำหนดยุทธศาสตร์ของกรอบความร่วมมือที่ดำเนินอยู่ เช่น กรอบความร่วมมือเอเชียแปซิฟิก (Asia Pacific Economic Cooperation – APEC) และกรอบการประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit – EAS) รวมถึงเฝ้าติดตามพัฒนาการและพิจารณาเข้าร่วมกรอบที่เป็นทางเลือกใหม่ เช่น กรอบความตกลงพหุมิตรทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (Regional Comprehensive Economic Partnership –RCEP) กรอบความตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เอเชีย

แปซิฟิก (Trans Pacific Partnership – TPP) กรอบความตกลงการค้าเสรีเอเชียแปซิฟิก (Free Trade Area of the Asia Pacific – FTAAP) เป็นต้น โดยในการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้านเศรษฐกิจจำเป็นต้องให้กระทรวงการต่างประเทศและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสำคัญกับการรักษาคุณภาพของปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจทางเศรษฐกิจเดิมกับมหาอำนาจใหม่ (จีนและอินเดีย) ควบคู่ไปกับการสร้างความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาค เพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ โอกาสในการเข้าถึงนวัตกรรม และการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่เปิดกว้างด้วย

9) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันภัยจากภัยพิบัติ เหตุการณ์ฉุกเฉิน การแพร่ระบาดของโรคภัย ที่อาจส่งผลกระทบต่อสถานะเศรษฐกิจระยะยาว และเสริมสร้างความร่วมมือที่ดีระหว่างประเทศในการสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

10) การส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคี ในการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาความร่วมมือด้านความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน โดยสนับสนุนโครงการส่งเสริมความร่วมมือด้านพลังงานทดแทนกับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศแหล่งพลังงาน เช่น กาตาร์ บาห์เรน การส่งเสริมสู่ทางการขยายความร่วมมือเพื่อพัฒนาแหล่งพลังงานในเอเชียกลาง เช่น คาซัคสถาน และสนับสนุนความร่วมมือด้านพลังงานทดแทนกับนานาชาติ เช่น จีน เยอรมนี ฯลฯ รวมถึงสนับสนุนการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีนิวเคลียร์เพื่อการพัฒนา เช่น การสนับสนุนความร่วมมือระหว่างไทยกับทบวงพลังงานปรมาณูระหว่างประเทศ (IAEA) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์โคลนถล่มในช่วงเหตุการณ์อุทกภัยในประเทศไทยโดยใช้เทคโนโลยีอุทกวิทยาไอโซโทป (Isotope Hydrology) เป็นต้น

11) การให้ความสำคัญกับการศึกษาและส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นการค้าและการลงทุนใหม่ๆ ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเปลี่ยนจากประเด็นด้านการเปิดตลาดหรือประเด็นด้านภาษีศุลกากรไปสู่ประเด็นด้านกฎระเบียบและมีลักษณะเฉพาะสำหรับสาขาทางธุรกิจมากขึ้นโดยเฉพาะสาขาบริการต่างๆ เช่น กฎระเบียบเฉพาะในสาขาโทรคมนาคม ทรัพย์สินทางปัญญา การเงิน การประกันภัย กานขนส่ง รวมถึงประเด็นด้านการค้าที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับประเด็นอื่น เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สิทธิมนุษยชน และความมั่นคงทางอาหาร เป็นต้น

12) การปกป้องคุ้มครองและแก้ไขปัญหาการค้าการลงทุน และดูแลผลประโยชน์ของแรงงานไทยในต่างประเทศ

2.3 สรุปกรอบแนวความคิด

จากแนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การทูตเชิงเศรษฐกิจ (Economic Diplomacy) เป็นการทูตเชิงรุกแนวใหม่ที่กำลังทวีความสำคัญมากขึ้นในนโยบายต่างประเทศโดยรัฐใช้เป็นเครื่องมือในเชิงยุทธศาสตร์เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศ (Political Initiative) ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) เพื่อบรรลุผลประโยชน์ของชาติ โดยในการดำเนินการใดๆ โดยรัฐต้องมีหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งแนวคิดนี้ได้จุดประกายให้ผู้เขียนนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในอดีต เพื่อหาข้อสรุปสำหรับข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและการดำเนินการเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจในอนาคตต่อไป

บทที่ 3 ผลการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์เรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจ หรือ Economic Diplomacy โดยเป็นการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจที่โดยรัฐบาลไทยในอดีต ซึ่งผู้เขียนได้กำหนดเกณฑ์ที่จะนำมาใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบ โดยเกณฑ์ดังกล่าวมาจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อคิดเห็นและบทความทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจ รวมทั้งความเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันโยบายด้านต่างประเทศของไทย โดยเป็นการพิจารณาในแง่มุมมองของค่านิยมการทูตเชิงเศรษฐกิจ บทบาทของการทูตเชิงเศรษฐกิจในเชิงยุทธศาสตร์ ในนโยบายต่างประเทศของต่างประเทศทั้งในส่วนความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ผลประโยชน์ของชาติ รวมทั้งการเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ

สำหรับประเด็นด้านธรรมาภิบาลนั้น มาจากการวิเคราะห์ของธนาคารโลกเรื่องการขาดธรรมาภิบาลเป็นสาเหตุหนึ่งของวิกฤติเศรษฐกิจโลก จึงจุดประกายให้ผู้เขียนเห็นควรนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการศึกษาด้วย

ในการนี้ เกณฑ์ในการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในอดีตมี 3 ด้าน คือ

- 1) การเป็นเครื่องมือของรัฐ (Political Initiative) ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ
- 2) การเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)
- 3) ด้านธรรมาภิบาล

3.1 ความเป็นมาของการทูตเชิงเศรษฐกิจ

ในบริบทโลก ช่วงก่อนสงครามเย็นนโยบายด้านต่างประเทศเน้นมิติด้านการเมืองความมั่นคงและความอยู่รอดของชาติ แต่หลังการยุติสงครามเย็นและการเกิดกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการต่างประเทศ โดยได้เริ่มให้น้ำหนักกับความร่วมมือด้านเศรษฐกิจมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจโลกจากเศรษฐกิจที่นำโดยสหรัฐอเมริกาและชาติตะวันตกมาเป็นแบบ “โลกหลายขั้ว” (Multi-Polar) ที่ประเทศเกิดใหม่อื่นๆ เริ่มมีบทบาทในเศรษฐกิจโลกมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจที่สะสมความมั่งคั่งจากเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ๆ เป็นผลให้ภูมิทัศน์ด้านเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงไป โลกาภิวัตน์ทำให้พลังอำนาจของชาติทางด้านเศรษฐกิจทวีความสำคัญขึ้นตามลำดับ พลังอำนาจของชาติทางด้านเศรษฐกิจถูกนำไปเป็นบรรทัดฐานในการกำหนดผลประโยชน์ของชาติ จึงเริ่มมีแนวทางในการใช้พลังอำนาจทางด้านเศรษฐกิจสนับสนุนนโยบายการต่างประเทศ ทำให้การทูตมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการรักษา

ผลประโยชน์ของชาติซึ่งในการดำเนินการทางการทูตนั้น สามารถเป็นไปได้ทั้งการเจรจาและ/หรือการใช้ยุทธศาสตร์ทางการทูต

ในบริบทของประเทศไทย จากการประมวลข้อมูลต่างๆ ผู้เขียนเห็นว่า การทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยมีการดำเนินการในหลายๆ รัฐบาลในลักษณะที่มีความเหมือนและแตกต่างกันไป นอกจากนี้ ความขัดแย้งทางการเมืองภายในเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถดำเนินนโยบายนี้ได้อย่างต่อเนื่อง ปัญหาการเมืองภายในประเทศ ทำให้สถานะบางรัฐบาลมีสถานะเฉพาะกิจชั่วคราวเนื่องจากมาจากการปฏิวัติรัฐประหารจึงมีภารกิจเร่งด่วนในการจัดการให้ประเทศมีความมั่นคงและสงบเรียบร้อย ในทางการเมือง หรือบางรัฐบาลมาจากการเลือกตั้ง ทำให้คณะรัฐบาลมีองค์ประกอบจากหลายพรรค ต้องมีการประสานผลประโยชน์เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของประชาชนท้องถิ่นที่เป็นฐานคะแนนเสียง จึงส่งผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายนี้ให้เป็นเอกภาพ ซึ่งได้แก่ รัฐบาลในสมัยของ นายอานันท์ ปันยารชุน พลเอก สุจินดา คราประยูร นายชวน หลีกภัย นายบรรหาร ศิลปอาชา พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายสมคร สุนทรเวช และนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์

3.2 การศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการทูตเชิงเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในอดีต

3.2.1 รัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (4 สิงหาคม 2531- ธันวาคม 2533)

3.2.1.1 การเป็นเครื่องมือของรัฐ (Political Initiative) ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

ในสมัยรัฐบาลชุดนี้ รัฐเป็นผู้ริเริ่มเรื่องการใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจในนโยบายต่างประเทศซึ่งนับเป็นการเริ่มต้นการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แตกต่างไปจากเดิม ใช้การขับเคลื่อนนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจภายใต้ต้นนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าโดยชูประเด็นด้านเศรษฐกิจให้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินและส่งเสริมความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน โดยสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องใช้เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนความร่วมมือมาจากสถานการณ์ทางการเมืองกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะกรณีปัญหาแก้มพูซา ซึ่งเป็นการส่งสัญญาณต่อภูมิภาคนี้ว่า แม้จะมีอุดมการณ์ที่ต่างกัน ระบบการปกครองที่ต่างกันก็สามารถไปมาหาสู่กันได้ ร่วมกันพัฒนาได้ ซึ่งผลสำเร็จในทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับเพื่อนบ้าน กล่าวได้ว่าสามารถพลิกให้ไทยมีบทบาทเชิงรุก ทำให้ไทยเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคอินโดจีน ทำให้เกิดการขยายความร่วมมือและการมีปฏิสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศในหลากหลายมิติ เช่น เกิดความร่วมมือกับองค์การระหว่างประเทศโดยนำไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจเอเชียแปซิฟิก (APEC) เกิดความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องการสร้างสะพานแม่น้ำโขงแห่งแรกในปี พ.ศ.2532 ซึ่งได้รับสนับสนุนทางการเงินจากออสเตรเลียและเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การสร้างสะพานมิตรภาพไทย – ลาว (Friendship Bridge) เชื่อมเวียงจันทน์กับหนองคาย เกิดการพัฒนาสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจและมีการริเริ่มโครงการพัฒนาพิเศษเพื่อรองรับการลงทุนจากนานาชาติในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มีการริเริ่มโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจ 5 จังหวัดภาคเหนือ โครงการเมืองแฝดทางอุตสาหกรรมขอนแก่น นครราชสีมา และโครงการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ รวมทั้ง เกิดการประสานการพัฒนาโครงข่ายการคมนาคมขนส่งทางบกในภูมิภาคซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นแนวความคิดที่จะพัฒนาเรื่องการเชื่อมโยงในอาเซียน

3.2.1.2 การเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)

จากการศึกษาข้อมูล การค้าชายแดนซึ่งเคยลักลอบค้าขายกันมานานกว่า 8 ปี กลายเป็นการค้าที่ถูกกฎหมาย และสร้างรายได้เข้าประเทศอย่างมหาศาล มูลค่าการค้ากับกลุ่มประเทศอินโดจีนเพิ่มสูงขึ้นจาก 300 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2531 เพิ่มขึ้นเป็น 1,200 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2532 และเพิ่มเป็น 2,000 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2533 ทำให้ไทยมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูงที่สุดในโลก คือ 13 เปอร์เซ็นต์ ทำให้ช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้กับเศรษฐกิจไทย โดยเป็นรัฐบาลแรกในระบอบประชาธิปไตยที่มีเงินคงคลังมากที่สุดในรอบ 60 ปี คือสูงถึง 1.8 แสนล้านบาท และเป็นผลให้ไทยสามารถรับพันธะข้อ 8 ของกองทุนเงินระหว่างประเทศ (IMF) นับว่าการบูตเซิงเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ

3.2.1.3 ด้านธรรมาภิบาล⁴

จากการวิเคราะห์ข้อมูล สะท้อนเรื่องการขาดธรรมาภิบาลของรัฐบาล พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งเห็นได้จากบทความเรื่อง “พลวัตความขัดแย้งทางการเมืองไทย: ขุนนาง ทหาร นายทุนและประชาชน”⁵ ที่ให้ความเห็นว่า “ทันทีที่พลเอก เปรม ติณสูลานนท์วางมือจากการเมือง กลุ่มทุนอิทธิพลทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นก็กลายเป็นกลุ่มอำนาจนำในสังคมไทย พวกเขา รวมตัวกันจัดตั้งรัฐบาลที่มีพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณเป็นนายกรัฐมนตรี ด้านหนึ่งรัฐบาลชาติชาย พยายามแสดงความก้าวหน้าทางนโยบายและบริหารซึ่งตัวอย่างความก้าวหน้าในด้านนโยบายที่เห็นชัดที่สุด คือ การเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า แต่อีกด้านหนึ่งของรัฐบาลซึ่งคณะรัฐมนตรีประกอบด้วย นักการเมืองที่เป็นกลุ่มทุนอิทธิพลท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ มีการใช้อำนาจหน้าที่ในทางมิชอบและดำเนินทุจริต การทุจริตของนักการเมืองในยุคนี้ทำกันอย่างเสรีปราศจากการควบคุมจากนายกรัฐมนตรีซึ่งแตกต่างจากยุครัฐบาลพลเอกเปรม ที่มีการควบคุมการทุจริตของบรรดารัฐมนตรีอย่างใกล้ชิด การบริหารประเทศที่มีการทุจริตคอร์รัปชันอย่างแพร่หลายได้กัดกร่อนความชอบธรรมทางการเมืองของรัฐบาลชาติชายอย่างต่อเนื่อง โดยในช่วงของรัฐบาลได้เริ่มสร้างแบบแผนการบริหารที่เป็นการหว่านเพาะเมล็ดพันธุ์ของความแตกแยกทางสังคมและความขัดแย้งทางการเมืองที่มีผลสืบเนื่องต่อสังคมไทยในทศวรรษต่อมา 3 ประการ คือ (1) การกำหนดนโยบายบางอย่างโดยมีทิศทางและเข็มมุ่งทางการเมืองและเศรษฐกิจที่ชัดเจน และมีการประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาชวนเชื่อถึงข้อดีของนโยบายเหล่านั้นอย่างเป็นระบบ เน้นการสร้างภาพลักษณ์จนเกินจริง และละเลยไม่ใส่ใจกับผลกระทบเชิงลบของนโยบายที่จะเกิดขึ้นต่อสังคมและประชาชน ต่อมานโยบายในลักษณะนี้ได้รับการต่อยอดจากนักการเมืองรุ่นหลังโดยกลายเป็นนโยบายก่อสร้างหรือลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ และนโยบายประชานิยม (2) การใช้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งเพื่อทุจริตคอร์รัปชันแพร่หลายขยายออกไปอย่างกว้างขวาง กล่าวในเชิงเศรษฐกิจนักการเมืองกลายเป็นอาชีพที่ลงทุนแล้วได้รับผลตอบแทนสูงกว่าอาชีพอื่นๆ เพราะเป็นการลงทุนเรื่องการได้มาของอำนาจ และเมื่อได้รับแล้วก็สามารถใช้อำนาจแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจอย่าง

⁴ วะสี ราชภานุอาวุโส, ธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย, กรุงเทพฯ, 2546, อ้างถึงใน บงกช สุทัศน์ ณ อยุธยา, หนังสือการสร้างจิตสำนึกของความเป็นไทย ค่านิยม เพื่อต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน.

⁵ พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, พลวัตความขัดแย้งทางการเมืองไทย: ขุนนาง ทหาร นายทุนและประชาชน, ผู้จัดการสุดสัปดาห์ (30 พฤษภาคม 2557).

มหาศาล และ (3) การแทรกแซงระบบราชการ การควบคุมและทำให้ข้าราชการบางส่วนยอมจำนนต่ออำนาจและรับใช้นักการเมือง การจําแนกและยอมรับใช้นักการเมืองอย่างไร้สำนึกผิดชอบของข้าราชการบางคนเหตุผลหลักเกิดจากความคาดหวังที่จะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง แต่สิ่งที่ตามมา คือการทำให้จริยธรรมของข้าราชการถูกบั่นทอน และเสื่อมสลายอย่างต่อเนื่อง ความเป็นวิชาชีพและการทำเพื่อประชาชนเริ่มกลายเป็นความเลื่อนไหลเพื่อความก้าวหน้าของตนเองแทน แนวทางการบริหารการเมืองที่รัฐบาลชาติชายได้วางเอาไว้ถูกนักการเมืองในยุคหลังพัฒนาจนมีความซับซ้อน อันนำไปสู่การสร้างความเสี่ยงต่อสังคมไทยอย่างเหลือคณานับ” นอกจากนี้ บทความจากหนังสือพิมพ์ไทยโพสต์ บทบรรณาธิการ ฉบับวันที่ 6 มิถุนายน 2552 ได้กล่าวถึงเหตุผลของการรัฐประหารว่า “มีการทุจริตคอร์รัปชันในคณะรัฐมนตรีเป็นที่โจษจัน ว่าเป็นรัฐบาลบุฟเฟ่ คาบิเนต รัฐมนตรีร่วมรัฐบาลมีพฤติกรรมที่จ้องหาผลประโยชน์ และแสวงหาช่องทางให้กับพรรคพวกในการอนุมัติโครงการต่างๆ” ดังนั้น เมื่อรัฐบาลไม่คำนึงถึงหลักธรรมาภิบาล ไม่ควบคุมเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันทำให้เกิดผลประโยชน์ทับซ้อน รัฐบาลก็ไม่สามารถบริหารต่อไปได้ซึ่งทำให้นำไปสู่การรัฐประหารในเดือนกุมภาพันธ์ 2534

3.2.2 รัฐบาลสมัยพันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร (17 กุมภาพันธ์ 2544-10 มีนาคม 2548)

3.2.2.1 การเป็นเครื่องมือของรัฐ (Political Initiative) ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

จากการวิเคราะห์นโยบายต่างประเทศสมัยทักษิณ มีการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่คล้ายคลึงกับในสมัยรัฐบาลพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ที่เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ เน้นการค้าและการลงทุน การเข้าไปมีบทบาทในองค์การระหว่างประเทศ เน้นนโยบายการเจรจาการค้าแบบทวิภาคี และเน้นการมีบทบาทนำของไทย รัฐบาลเป็นผู้ริเริ่มใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจเพื่อผลักดันข้อริเริ่มความร่วมมือระหว่างประเทศใหม่ๆ เช่น การจัดตั้งกรอบความร่วมมือเอเชีย (Asia Cooperation Dialogue) รวมทั้งแนวคิดเรื่องเอเชียบอนด์ (Asia Bond) และโดยที่ช่วงดังกล่าวไทยอยู่ในช่วงได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ รัฐบาลประกาศในคำแถลงนโยบายต่างประเทศว่าจะใช้นโยบายการทูตเชิงรุกด้านเศรษฐกิจ (Economic Diplomacy) ในนโยบายต่างประเทศเพื่อให้การทูตมีส่วนช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจไทยจากวิกฤตเศรษฐกิจ และใช้นโยบายเชิงรุกด้านเศรษฐกิจแบบคู่ขนาน (Dual Economics) เพื่อเชื่อมเศรษฐกิจภายในของไทยกับเศรษฐกิจโลกทำให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจในภาพรวม โดยเกิดความร่วมมือด้านเศรษฐกิจในลักษณะที่เป็นบทบาทนำและในหลายมิติ เช่น การเริ่มให้ความช่วยเหลือด้านการเงินกับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (หรือ ความร่วมมือทางเศรษฐกิจกลุ่มเจ้าพระยาและอิรวดี หรือ Economic Cooperation Strategy-ECS) การจัดสร้างศูนย์ส่งเสริมการส่งออกสินค้าลาวที่เวียงจันทน์เพื่อขยายความร่วมมือทางการค้าสองฝ่าย การจัดทำกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจแบบครอบคลุมกับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS) การจัดตั้งความร่วมมือระหว่างประเทศแก่ผู้ผลิตยางพารา มีการฟื้นฟูและยกระดับความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านภายใต้นโยบายขยายสัมพันธ์เชิงรุก (Forward Engagement) และการเจรจาเรื่องความตกลงการค้าเสรีกับประเทศต่างๆ เช่น อินเดีย ญี่ปุ่น บาหลีเรน ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา

3.2.2.2 การเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)

จากการศึกษาข้อมูล ในภาพรวมเศรษฐกิจไทยภายใต้การบริหารของรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณระยะเวลา 5 ปี (2544 – 2548) มีอัตราการขยายตัวร้อยละ 5 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าประเทศในแถบอาเซียนประมาณร้อยละ 0.5 – 1.0 แต่เมื่อแยกเป็นสองช่วงจะพบว่า ในช่วงระยะฟื้นตัวภายใต้รัฐบาลทักษิณ (ปี พ.ศ. 2544 – 2546) จะค่อนข้างดี (ทั้งนี้ เนื่องจากมาเลเซียและสิงคโปร์ได้รับผลกระทบจากการถดถอยทางเศรษฐกิจโลกจากผลของเศรษฐกิจฟองสบู่) แต่ในช่วงที่สอง ปี พ.ศ. 2547 – 2548 ซึ่งเป็นระยะที่เศรษฐกิจฟื้นจากวิกฤตแล้ว พบว่ายังคงมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่อาจจะไม่โดดเด่นกว่าประเทศเพื่อนบ้าน หรือเมื่อเปรียบเทียบกับในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ดังรายละเอียดปรากฏตามตารางเปรียบเทียบการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจแต่ละช่วงเวลา

ประเทศ	อัตราก่อน	ช่วงฟื้นตัวเศรษฐกิจไทย		ยุคทักษิณ หลังวิกฤติ (2547-2548)	ยุคทักษิณ รวม (2544-2548)
		ก่อนทักษิณ (2542-2543)	ยุคทักษิณ (2544-2546)		
ไทย	5.7	4.6	4.8	5.3	5.0
อินโดนีเซีย	5.9	2.8	4.4	5.2	4.7
มาเลเซีย	6.4	7.5	3.3	6.3	4.5
ฟิลิปปินส์	2.7	4.7	4.1	5.6	4.7
เกาหลีใต้	6.2	9.0	5.4	3.9	4.5
สิงคโปร์	6.8	7.9	0.9	7.5	3.5
จีน	7.9	7.5	8.4	9.5	8.8
เวียดนาม	6.7	5.8	7.1	8.0	7.5

หมายเหตุ อัตราก่อน หมายถึงอัตราการขยายตัวช่วงปี 2523-2539 ที่ไม่รวมปีที่ขยายตัวต่ำมากหรือสูงมากเกินไป

ตารางที่ 2 อันดับอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (%)	2530-2539	2544	2545	2546	2547	2548 (ประมาณ)
จำนวนประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียที่ขยายตัวสูงกว่าไทย (ยกเว้นจีน)	1	15	7	6	9	15
จำนวนประเทศกำลังพัฒนาในเอเชียที่ขยายตัวต่ำกว่าไทย	20	9	18	19	16	10

ที่มา : IMF, World Economic Outlook (September 2005), สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

3.2.2.3 ด้านธรรมาภิบาล

จากการศึกษาข้อมูล รัฐบาลชุดนี้มีปัญหาเรื่องการคอร์รัปชันเช่นเดียวกับสมัยรัฐบาลชาติชาย ซึ่งมีบทความที่สะท้อนเกี่ยวกับเรื่องการจัดทำ FTA ว่า “การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย FTA ในโครงสร้างทุนนิยมทักษิณ” โดยวิชญ์ บุญมาร์ตัน⁶ สะท้อนเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันและการขาดธรรมาภิบาลได้เป็นอย่างดีโดยกล่าวว่า “ในข้อเท็จจริง การจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีและการรวมกลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมานั้น จะนำไปสู่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของชาติโดยรวม ก็ต่อเมื่อผลกระทบทางบวกที่เพิ่มปริมาณการค้าระหว่างประเทศคู่สัญญา (Trade Creation) มีมากกว่าผลกระทบทางลบที่ทำให้การค้ากับประเทศนอกกลุ่มเสียหาย (Trade Diversion) แต่หากผลทางปฏิบัติ กลับสร้างความเสียหายแก่ประเทศคู่ค้าที่อยู่นอกกลุ่มมากกว่า ในประเด็นนี้ ภาวะระบาดของเอพีที่เอจะเป็นผลเสียต่อการค้าโดยรวมมากขึ้น เมื่อประเทศนอกกลุ่มตอบรับสถานการณ์ด้วยการกีดกันทางการค้าหรือรวมกลุ่มบ้างเพื่อเป็นการตอบโต้ ที่สำคัญ นอกจากความเหลื่อมล้ำของผลประโยชน์ที่จะได้รับระหว่างประเทศคู่ค้าแล้ว ภายในประเทศเองก็ย่อมมีผู้ได้รับประโยชน์และผู้เสียประโยชน์จากการดำเนินมาตรการของภาครัฐ ซึ่งย่อมสะท้อนความมีผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest) ของกลุ่มทุนใกล้ชิดในซีกรัฐบาล ผลประโยชน์ทับซ้อนต่างจากการคอร์รัปชัน กล่าวคือ ขณะที่การคอร์รัปชันนั้น ผู้มีอำนาจจะเรียกสินบนจากนักธุรกิจ/ประชาชนที่ทำผิดกฎหมายเพื่อมิให้ถูกจับ หรือรับสินบนจากการกำหนดสเปกของบริษัหนึ่งทีขณะการประมูล แต่ผลประโยชน์ทับซ้อนผู้มีอำนาจจะมีสองบทบาททั้งที่ทำหน้าที่อย่างเที่ยงธรรมและโปร่งใส ขณะเดียวกันก็อาศัยอำนาจให้สิทธิพิเศษ กำหนดนโยบาย หรือเปลี่ยนกฎเกณฑ์ของรัฐในการเอื้อประโยชน์แก่ธุรกิจบางประเภทที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มทุนใกล้ชิดรัฐบาลเป็นการต่างตอบแทน ผลประโยชน์ที่ทับซ้อนในกรณีเช่นนี้ บางครั้งจึงเรียกว่า “การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย” ซึ่งพิสูจน์ได้ยากกว่ามีการดำรงอยู่จริง ยิ่งกว่านั้นเป็นไปได้ยากที่จะวัดขนาดของผลประโยชน์ทับซ้อน อย่างไรก็ตาม การฉ้อราษฎร์บังหลวงหรือการคอร์รัปชันนั้นดำรงอยู่จริงแต่หลักฐานโดยตรงนั้นแทบจะหาไม่ได้ กลุ่มทุนธุรกิจที่เข้าข่ายมีผลประโยชน์ทับซ้อนจากการทำเอพีที่เอร่วมกับฝ่ายการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม มีอย่างน้อย 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชินวัตร เจ้าของธุรกิจดาวเทียมและโทรคมนาคม กลุ่มจิงรุ่งเรื่องกิจ เจ้าของธุรกิจอะไหล่รถยนต์และมอเตอร์ไซค์ ซึ่งสองกลุ่มนี้ คาดว่าจะได้รับผลประโยชน์จากการทำเอพีที่เอไทย-ออสเตรเลีย และไทย-นิวซีแลนด์ ซึ่งไทยได้ลดภาษีเนื้อและผลิตภัณฑ์นมให้ ขณะที่ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์เปิดการลงทุนโทรคมนาคม และลดภาษีชิ้นส่วนยานยนต์ให้กับไทย กลุ่มมหากิจศิริ เจ้าของธุรกิจผลิตกาแฟแผ่นฟิล์มสำหรับห่ออาหาร เหล็กแผ่น และทองแดงบริสุทธิ์ ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการทำเอพีที่เอไทย-ออสเตรเลียเช่นกัน จากการที่ออสเตรเลียลดภาษีสินแร่ เช่น ทองคำและทองแดงให้แก่ไทย กลุ่มเจริญโภคภัณฑ์เจ้าของธุรกิจอาหารสัตว์ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการทำเอพีที่เอไทย-จีน จากการที่ได้เข้าไปลงทุนในตลาดจีนมาเป็นเวลานาน ทำให้มีความเชี่ยวชาญตลาดจีน และกลุ่มทองแดง เจ้าของธุรกิจโรงพยาบาลเอกชน 8 แห่ง ซึ่งจะได้รับประโยชน์จากการทำเอพีที่เอไทย-ญี่ปุ่น จากการที่ไทยเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยญี่ปุ่นเข้ามารักษาในประเทศโดยเบิกเงินกองทุนบำนาญจากรัฐบาลได้ การไหลรวมของกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่จะส่งผลให้เกิดการจัดระเบียบภาคธุรกิจที่ตามมา กลุ่มทุนธุรกิจที่อิง

⁶ วิชญ์ บุญมาร์ตัน, การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย FTA ในโครงสร้างทุนนิยมทักษิณ 24 พฤศจิกายน 2528.

รัฐบาลมักได้รับประโยชน์จากนโยบายของรัฐเป็นการตอบแทนจากการที่เป็นผู้บริจาคเงินสนับสนุนพรรคการเมือง ขณะที่กลุ่มทุนธุรกิจใดที่สนับสนุนพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามมีโอกาสที่จะประสบปัญหาจากการดำเนินธุรกิจได้ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะหลีกเลี่ยงการค้าเสรีไม่ได้ เพราะการค้าเสรีเป็นมนต์ขลังสำหรับเศรษฐกิจโลกในปัจจุบัน แต่รัฐบาล พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร ก็ต้องระมัดระวังความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายของรัฐที่เชื่อมโยงไปถึงผลประโยชน์ของกลุ่มทุนในรัฐบาล ซึ่งอาจนำไปสู่บทสรุปว่าด้วยผลประโยชน์ทับซ้อน ซึ่งข้อกล่าวหาอยู่คู่กับรัฐบาลทักษิณนับตั้งแต่จัดตั้งเอฟทีเอจนกระทั่งปัจจุบัน ทั้งนี้ ปรากฏการณ์การค้าเสรีได้ถูกเปลี่ยนจากผลประโยชน์ของชาติโดยรวม มาเน้นที่ความมั่นคงของตลาดที่เน้นการปิดโอกาสให้กลุ่มทุนธุรกิจเข้ามาหาผลประโยชน์ได้มากขึ้น” นอกจากนี้ ในเรื่องความร่วมมือทางเศรษฐกิจกลุ่มเจ้าพระยาและอิระวดี หรือ Economic Cooperation Strategy (ECS) บทความของเรื่อง “ทักษิณ...ทำลายบทบาทไทยในอาเซียนมามากพอแล้ว!?” โดยอุษณีย์ เอกอุษณีย์⁷ ก็สะท้อนเรื่องการเมืองผลประโยชน์ทับซ้อนของรัฐบาลชุดนี้ด้วยเช่นกันโดยได้กล่าวว่า “ที่รัฐบาลชุดนี้ประชาสัมพันธ์ว่าเป็นการยกระดับประเทศไทยให้มีฐานะบนเวทีโลกโดยเป็นประเทศผู้ให้ในหมู่เพื่อนบ้านลุ่มแม่น้ำอิระวดีที่นำไปสู่การวางนโยบายให้เงินทุนสนับสนุนประเทศเพื่อนบ้านทั้งใน ลาว พม่าในรูปเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ แต่สุดท้ายต้นธารของ ECS กลับเป็นที่มาของคดีทุจริตปล่อยกู้พม่า 4,000 ล้านบาท ที่คณะรัฐมนตรีของรัฐบาลชุดนี้อนุมัติเงินกู้ผ่านธนาคารส่งออกและนำเข้า และไม่กั้วทันต่อมา ก็ประกาศให้บริษัทชินแซทเทลไลท์ในเครือชินวัตรเป็น Supplier เข้าไปดำเนินธุรกิจคมนาคมในพม่า ลาว โดยได้ประโยชน์จากเงินกู้ก้อนนี้อย่างมีเงื่อนไข อันนำไปสู่ข้อสงสัยเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อนเพราะมีเสียงร่ำลือกันต่อๆ มาว่า ทุกครั้งที่มีการบินไปเจรจาผลประโยชน์ระหว่างประเทศจะต้องมีการหนีผู้ดูแลผลประโยชน์ของบริษัทใหญ่บริษัทหนึ่งติดตามไปด้วยทุกครั้ง” ที่ได้กล่าวมาเป็นตัวอย่างที่สะท้อนการใช้กลไกของภาครัฐภายใต้นโยบายการต่างประเทศโดยการทูตเชิงเศรษฐกิจเพื่อตอบสนองผลประโยชน์ทางธุรกิจของกลุ่มธุรกิจที่ใกล้ชิดและนำไปสู่การมีผลประโยชน์ที่ทับซ้อนกับผลประโยชน์ของชาติซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นเดียวกับที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

3.2.3 สมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (20 ธันวาคม 2551- 8 สิงหาคม 2554)

3.2.3.1 การเป็นเครื่องมือของรัฐ (Political Initiative) ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล รัฐบาลชุดนายอภิสิทธิ์ ต้องเผชิญกับวิกฤตทางการเมืองภายในประเทศและวิกฤตเศรษฐกิจโลกรอบที่สอง ประกอบกับการเป็นรัฐบาลที่มาจกหลายพรรคทำให้การขับเคลื่อนนโยบายเชิงรุกด้านเศรษฐกิจทำได้ไม่เต็มที่ รัฐบาลชุดนี้ต้องการต้องการหลีกเลี่ยงความผิดพลาดจากรัฐบาลชุดก่อนที่ใช้ประโยชน์ของนโยบายต่างประเทศ จึงต้องการสร้างความน่าเชื่อถือโดยไม่ต้องให้การทูตเป็นเครื่องมือในเชิงธุรกิจ ทำให้รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะเน้นการใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจเพื่อสนับสนุนประเด็นที่เป็นความร่วมมือที่จะอำนวยความสะดวกอาเซียนโดยรวมจึงผลักดันแนวคิดของไทยเรื่อง ASEAN Connectivity ซึ่งก็นับเป็นความสำเร็จที่เป็น

⁷ อุษณีย์ เอกอุษณีย์, ทักษิณ...ทำลายบทบาทไทยในอาเซียนมามากพอแล้ว!?, ผู้จัดการออนไลน์ (5 มีนาคม 2522).

รูปธรรมภายใต้การทูตเชิงเศรษฐกิจในลักษณะที่เป็นการจุดประกายให้ตระหนักถึงความสำคัญของการริเริ่มโดยรัฐในเรื่องการเชื่อมโยงในอาเซียนที่จะสามารถนำไปใช้ต่อยอดการดำเนินการของไทยและในกรอบอาเซียนซึ่งจะช่วยสนับสนุนในส่วนของการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่จะอำนวยความสะดวกให้อาเซียนในระยะยาวต่อไป

3.2.3.2 การเป็นเครื่องมือที่ก่อเกิดให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)

จากภาพพจน์การทุจริตคอร์รัปชันในสมัยรัฐบาลทักษิณ รัฐบาลนายอภิสิทธิ์ จึงหลีกเลี่ยงที่จะใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจทำให้ไม่สามารถวิเคราะห์ในส่วนนี้ได้

3.2.3.3 ด้านธรรมาภิบาล

รัฐบาลชุดนายอภิสิทธิ์หลีกเลี่ยงการใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจจากนโยบายต่างประเทศโดยดำเนินนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจที่เน้นการส่งเสริมประเด็นที่เป็นความร่วมมือที่จะเป็นประโยชน์ร่วมกันในอาเซียน เช่น การสร้างความเชื่อมโยงในอาเซียน (Connectivity)

3.2.4 สมัยนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (8 สิงหาคม 2554-7 พฤษภาคม 2557)

3.2.4.1 การเป็นเครื่องมือของรัฐ (Political Initiative) ในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศ

จากการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นรัฐบาลเสี่ยงข้างมากที่มาจากทางเลือกตั้งโดยนโยบายประชานิยม จึงมุ่งเน้นที่การเติบโตทางเศรษฐกิจ และใช้ประโยชน์ของการทูตเชิงเศรษฐกิจในการเป็นกลไกสนับสนุนต่อยอดนโยบายประชานิยมเชื่อมกับบริบทของต่างประเทศ เช่น โครงการฝากทูตไปขายเพื่อส่งเสริมการสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการและผู้ผลิตสินค้า OTOP แบบพรีเมียม และโครงการ 1 ทูต 3 ผลิตภัณฑ์ในการส่งออกสินค้าเกษตร นอกจากนี้ รัฐบาลชุดนี้เน้นการส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนไทยในการมีปฏิสัมพันธ์กับเอกชนต่างประเทศโดยจัดให้มีการติดตามนายกรัฐมนตรีทุกครั้งที่มีการเดินทางเยือนประเทศต่างๆ การนำนักธุรกิจเกิดขึ้นในทุกรัฐบาลทั้งที่มีการเปิดเผยและไม่เปิดเผย ต่างประเทศก็มีการดำเนินการในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน เช่น ญี่ปุ่นใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจโดยการนำผู้รับผิดชอบทางธุรกิจของญี่ปุ่นประมาณ 40 แห่งติดตามนายกรัฐมนตรีชินโซ อาเบะ เยือนเมียนมาร์อย่างเป็นทางการเป็นเวลา 3 วัน โดยได้ระบุว่า “เป้าหมายสำคัญในการเยือนครั้งนี้ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับเมียนมาร์และการเยือนครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทูตเศรษฐกิจปีนี้ที่ญี่ปุ่นเคยตกลงที่จะให้เงินกู้แก่เมียนมาร์ประมาณ 490 ล้านดอลลาร์สหรัฐเพื่อใช้ในการส่งเสริมโครงการสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน รวมทั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษธิลาวาที่ญี่ปุ่นกับเมียนมาร์ร่วมกันบุกเบิก” ซึ่งหากเป็นการดำเนินการที่โปร่งใสและเป็นเป้าหมายเรื่องผลประโยชน์ของชาติ จะเป็นเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง มีการกำหนดเกณฑ์สำหรับฝ่ายราชการในการคัดเลือกกลุ่มนักธุรกิจที่จะติดตาม ซึ่งหลักเกณฑ์ กว้าง ๆ ที่ใช้ประกอบการพิจารณา ได้แก่ (1) สาขาความร่วมมือโดยพิจารณากำหนดจากประเทศเป้าหมายที่จะไปเยือน (2) กลุ่มธุรกิจที่อยู่ในสาขาที่เกี่ยวข้องโดยอยู่ในการพิจารณาของสภา

⁸ รมณี คณานุรักษ์ รองอธิบดีกรมเอเชียตะวันออก, จิราภรณ์ มลิตทอง นักวิชาการพาณิชย์เชี่ยวชาญ กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ และชลลดา อารีรัชชกุล ผู้อำนวยการกองส่งเสริมการลงทุนไทยในต่างประเทศ, สัมภาษณ์, 16 กรกฎาคม 2557.

หอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคาร รวมทั้งสภาผู้ส่งสินค้าทางเรือแห่งประเทศไทย หลังจากนั้นจึงดำเนินการจัดส่งรายชื่อให้มีการพิจารณาไปตามลำดับชั้นจนถึงนายกรัฐมนตรี

3.2.4.2 การเป็นเครื่องมือที่เกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth)

จากการศึกษา ไม่พบข้อมูลที่บ่งชี้ว่า โครงการภายใต้การทูตเชิงเศรษฐกิจมีส่วนช่วย หรือสามารถสนับสนุนการยกระดับความกินดีอยู่ดีของประชากรไทยและผู้ประกอบการได้อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากโครงการดังกล่าวไม่ได้มีการกำหนดนโยบายในเรื่องเกณฑ์ที่จะใช้ในการพิจารณาคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่จะใช้ในการดำเนินการภายใต้โครงการดังกล่าว ทำให้ในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยากซึ่งในเรื่องนี้สามารถวิเคราะห์ต่อไปได้ว่า ตัวนโยบายเป็นเรื่องที่ดีที่ต้องการสนับสนุนศักยภาพด้านการเกษตรไทยในบริบทต่างประเทศโดยใช้เครื่องมือการทูตเชิงเศรษฐกิจ แต่โดยที่ไม่มี ความชัดเจนในเรื่องเกณฑ์การคัดเลือกทำให้ไม่สามารถขับเคลื่อนได้ซึ่งสะท้อนเรื่องการขาดการบูรณาการภาพรวมของเรื่องนี้เพื่อใช้ประโยชน์ในการเชื่อมโยงข้อมูลให้ครบวงจรซึ่งจะทำให้สามารถตกผลึกเป้าหมายที่ผลประโยชน์ของประเทศเพื่อร่วมกันผลักดัน ซึ่งความล้มเหลวในเรื่องนี้จุดประกายความคิดให้ผู้เขียนต่อไปว่า การทูตเชิงเศรษฐกิจต้องเสริมด้วยการบูรณาการจากทุกภาคส่วนเพื่อให้ได้ภาพรวมของประเทศการขับเคลื่อนของหน่วยงานใดหน่วยงานเดียวตามลำพังนั้นอาจจะกระทำไม่ได้แต่อาจมีผลได้อย่างไม่เต็มที่ซึ่งมีตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ชัดเจน

นอกจากนี้ สะท้อนด้วยข้อมูลตัวเลขของสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช) เมื่อวันที่ 18 พฤศจิกายน 2556 ที่ได้มีการประเมินว่า ภาวะเศรษฐกิจในไตรมาส 2/1556 เติบโตเพียง 2.7 เปอร์เซ็นต์ จากช่วงเดียวกันของปีก่อน คือ ปี 2555 ซึ่งต่ำสุดในรอบ 6 ไตรมาส แต่เมื่อเทียบกับไตรมาสก่อนหน้า ขยายตัวเพิ่มขึ้น 1.3 เปอร์เซ็นต์ โดยได้ปรับลดจีดีพีของทั้งปีเหลือ 3 เปอร์เซ็นต์ ประเทศไทยมีการเพิ่มการนำเข้า ขณะที่ไม่ได้เพิ่มการส่งออก ทำให้ปริมาณนำเข้าสินค้าใกล้เคียงกับปริมาณการส่งออกส่งผลให้ดุลการค้าของประเทศลดลง การส่งออกปี 2556 ลดลงครั้งแรกเหลือเพียง 6,927,604.03 ล้านบาท จาก 7,020,565.52 ล้านบาทในปี 2555 มีผลให้ดุลการค้าลดลงเกือบเท่าตัวจากปี 2553 ที่เกินดุล 937,249.42 ล้านบาท เหลือ 514,847.70 ล้านบาท ในปี 2554 และยิ่งลดลงเหลือเพียง 188,767.13 ล้านบาท ในปี 2555 ดุลการค้าปี 2556 มีการขยับขึ้นเป็น 207,679.63 ล้านบาท แต่ก็ถือว่าต่ำกว่าเกือบ 5 เท่าเทียบกับรัฐบาลก่อนหน้า⁹

นอกจากนี้ บรรดาโครงการภายใต้นโยบายประชานิยมต่างๆ เช่น โครงการรับจำนำข้าวที่สร้างผลในทางลบต่อความสัมพันธ์กับจีน และต่อศักยภาพของไทยในเรื่องการเป็นผู้ส่งออกข้าว ก็มีหลักฐานเป็นที่ประจักษ์ว่า มีความผิดพลาดในเชิงนโยบาย มีการทุจริตคอร์รัปชันจนเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยการปฏิวัติรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ยุติการบริหารประเทศเหมือนกันกับรัฐบาลสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ และสมัยพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร

⁹ คอลัมน์การเมืองนายช่อตรงรักเมืองไทย, แนวหน้า (2 สิงหาคม 2557).

3.3 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาเปรียบเทียบการดำเนินการทูตเชิงเศรษฐกิจของรัฐบาลไทยในอดีต ผู้เขียนมีข้อสรุป ดังนี้

3.3.1 การทูตเชิงเศรษฐกิจช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างประเทศ โดยมีรัฐเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายซึ่งถือเป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการขยายความร่วมมือในมิติต่างๆ ได้จริงซึ่งตัวอย่างในเรื่องนี้ได้สะท้อนเป็นผลของความร่วมมือด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละรัฐบาลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

3.3.2 การทูตเชิงเศรษฐกิจสามารถเป็นเครื่องมือที่ช่วยเกื้อกูลให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจโดยเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนได้ซึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนในสมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย แต่โดยที่การเติบโตทางเศรษฐกิจต้องอาศัยปัจจัยสภาวะแวดล้อมอย่างอื่นด้วย การทูตเชิงเศรษฐกิจอย่างเดียวไม่อาจขับเคลื่อนเศรษฐกิจให้ขยายตัวหรือเติบโตได้ ซึ่งในประเด็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นในสมัยของรัฐบาลพันตำรวจโททักษิณที่ได้ดำเนินนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจในลักษณะเชิงรุกในหลายด้านแต่อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจกลับไม่โดดเด่นเป็นไปตามแรงขับเคลื่อน

3.3.3 จากการที่รัฐบาลไม่ประสบผลสำเร็จในการขับเคลื่อนให้นโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจสามารถช่วยสนับสนุนนโยบายด้านเศรษฐกิจภายในประเทศได้นั้น สะท้อนการขาดมุมมองของการเชื่อมโยงและต่อยอดเศรษฐกิจไทยกับบริบทโลกซึ่งการบูรณาการเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดสามารถนำไปสู่ภาพรวมของสิ่งที่จะเป็นเป้าหมายและผลประโยชน์ของชาติได้

3.3.4 บทเรียนจากการปฏิวัติรัฐประหาร สะท้อนถึงการขาดธรรมาภิบาลที่ปล่อยปละละเลยไม่มีการควบคุม ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันต่างๆ ที่มีบทเรียนที่เป็นตัวอย่างไว้แล้ว ซึ่งเป็นการย้ำว่า การทูตเชิงเศรษฐกิจต้องควบคู่ธรรมาภิบาล เพื่อระมัดระวังมิให้เกิดการที่การทูตประเทศใดประเทศหนึ่งทำโดยตนเองไม่ได้ประโยชน์แต่คนอื่นได้ประโยชน์ หรือถ้าตนได้ประโยชน์ด้วยนั้นก็จะเป็นประโยชน์ในทางอ้อม เป้าหมายทางการทูตที่แท้จริงไม่ว่าของประเทศใดก็ตาม ไม่ใช่เป้าหมายที่เริ่มจากโจทย์ว่าตนเองต้องการอะไรแล้วใช้การทูตนั้นมาเป็นประโยชน์แก่ตนเอง แต่ต้องเริ่มจากโจทย์ที่ว่า ประเทศต้องการอะไรและใช้การทูตเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของประเทศ¹⁰ และจากการประเมินของ World Economic Forum (WEF) ปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการลงทุนและการทำธุรกิจในประเทศพบว่า ปัญหาอันดับ 1 คือการคอร์รัปชัน มูลค่าความเสียหายที่เกิดจากการทุจริต คอร์รัปชันต่อประเทศอยู่ที่ประมาณ 3 แสนล้านต่อปี คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 2 ของรายได้ประชาชาติ ประเทศไทยถูกจัดอันดับความโปร่งใสลดลงมาโดยลำดับจากองค์กรเพื่อความโปร่งใสสากล (Transparency International) โดยสองปีที่ผ่านมา ลดลงกว่า 20 อันดับจากที่เคยอยู่ในอันดับที่ 80 มาเป็นอันดับที่ 102 ของโลก¹¹

¹⁰ ประภัสสร เทพชาตรี, 2 ปีนโยบายต่างประเทศรัฐบาลอภิสิทธิ์ ตอนที่ 1, ไทยโพสต์ (10 กุมภาพันธ์ 2554).

¹¹ คอลัมน์การเมืองนายช่อตรงรักเมืองไทย, แนวหน้า (2 สิงหาคม 2557).

บทที่ 4

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจ (Economic Diplomacy) และการดำเนินการเรื่องนี้ ในนโยบายต่างประเทศของไทยโดยรัฐบาลในอดีต สะท้อนถึงบทบาทของการทูตเชิงเศรษฐกิจในการเป็นเครื่องมือในเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่มีส่วนในการช่วยในการส่งเสริมบรรยากาศที่เอื้อต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนช่วยเกื้อกูลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

บทเรียนเรื่องการขาดธรรมาภิบาลที่ทำให้เกิดการช่องทางการใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจให้เป็นเครื่องมือในการตอบสนองผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจ ซึ่งอาจจะไม่ใช่ผลประโยชน์ที่เป็นเป้าหมายแท้จริงของประเทศจนนำไปสู่การปฏิวัติรัฐประหารด้วยเหตุผลเพื่อหยุดยั้งการทุจริตคอร์รัปชันโดยภาครัฐ นอกจากนี้ การที่ภาครัฐขับเคลื่อนนโยบายด้วยเหตุผลทางการเมืองโดยมิได้ผ่านกระบวนการตักผลึกจากการบูรณาการข้อมูลเพื่อความสมบูรณ์และครอบคลุม สะท้อนความไม่โปร่งใสเป็นผลให้ไม่สามารถขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมที่สามารถอำนวยความสะดวกต่อเศรษฐกิจของประเทศได้

นอกจากนี้ แนวโน้มของโลกในอนาคต จะมีการแข่งขันทางเศรษฐกิจเพิ่มมากขึ้นและศูนย์กลางของโลกกำลังอาจจะมีการเปลี่ยนแปลง ทุกประเทศต้องมีการดำเนินการเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติ การทูตเชิงเศรษฐกิจจึงทวีความสำคัญในนโยบายต่างประเทศ การทูตเชิงเศรษฐกิจมี 2 มิติ คือ (1) เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและสร้างสรรค์ให้เกิดความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และ (2) เป็นเครื่องมือที่อาจถูกนำมาใช้เป็นมาตรการกีดกันทางการค้าเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชาติโดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งในประเด็นหลัง อาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่อาจลุกลามเนื่องจากอาจจะมีประเทศที่ทรงอิทธิพลที่ใช้การทูตเชิงเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือต่อรองสำหรับกรณีที่มีความขัดแย้งทางการเมืองซึ่งอาจนำไปสู่ลัทธิชาตินิยมและประเด็นความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจการเมืองต่อไปได้ ซึ่งตัวอย่างได้สะท้อนไว้ในบทความเรื่อง Growing Economic Diplomacy in ASEAN : Opportunity and Threat โดย Sanchita Basu Das, Fellow ของสถาบัน Institute of Southeast Asian Studies ของรัฐบาลสิงคโปร์ ที่แสดงความกังวลเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจไว้ว่า การจัดทำข้อตกลงการค้าเสรี (Free Trade Area -FTA) ในอาเซียนว่า หลายประเทศใช้ FTA เป็นนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจ โดยสะท้อนเรื่องความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นตามมาว่า ปัญหาที่เกิดจาก non-traditional security issues ที่เป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์ที่เพิ่มขึ้น และความเสี่ยงที่จากการที่ประเทศที่มีอิทธิพลจะใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาทางการเมืองได้ เช่น กรณีที่จีนประกาศใช้นโยบายเข้มงวดการนำเข้ากล้วยจากฟิลิปปินส์ภายหลังกรณีความขัดแย้งทะเลจีนใต้ รวมทั้งแนวโน้มที่ประเทศที่มีอิทธิพลจะเป็น

เครื่องมือในการเสริมสร้างอิทธิพลในทางการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งจะเห็นได้จากการที่รัสเซียร่วมกับจีนประกาศวาระทางเศรษฐกิจที่เป็นการท้าทายอำนาจโลกตะวันตกอย่างสหภาพยุโรปและสหรัฐอเมริกาในการซื้อ-ขายก๊าซธรรมชาติระหว่างกัน โดยนำไปสู่ข้อตกลงร่วมกันที่จะยกเลิกการใช้เงินดอลลาร์สหรัฐในทางบัญชีและเปลี่ยนมาใช้เงินรูเบิลของรัสเซียและเงินหยวนของจีนแทน¹² ซึ่งในเรื่องนี้ผู้นำรัสเซียได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เวลานี้สถานะและความน่าเชื่อถือของสหรัฐอเมริกาในเวทีโลกกำลังเสื่อมถอยลงอย่างมาก การเสื่อมถอยนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่สหรัฐอเมริกามีพฤติกรรมในการแทรกแซงประเทศต่างๆทั่วโลกเพียงเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง และยังได้กล่าวย่ำว่า การตัดสินใจในการเลิกใช้ดอลลาร์เป็นสื่อกลางทางบัญชีครั้งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของบทเรียนที่สหรัฐฯกำลังจะได้รับและอาจเป็นการร่างสัญญาเตือนว่าทั่วโลกกำลังหันหลังให้กับสหรัฐฯ” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้แสดงให้เห็นจากการที่ธนาคารกลางแห่งเยอรมนี (Deutsche Bundesbank) ประกาศถอนทองคำจำนวนประมาณ 30- 50 ตัน ที่ฝากไว้ในธนาคารกลางสหรัฐ (FED) กลับประเทศหลังจากได้ทยอยถอนคืนทองคำจำนวนกว่า 32 ตันที่ฝากไว้ในธนาคารในกรุงปารีสและนครนิวยอร์กของสหรัฐฯตั้งแต่ยุคสงครามเย็น ซึ่งถือเป็นการถอนทองคำครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของเยอรมนี นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2

โดยคำนึงถึงสถานการณ์ภายในประเทศ และรับมือกับแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในบริบทโลก รวมทั้ง ขณะนี้ประเทศต่างๆ เริ่มมีการทูตในรูปแบบอื่นๆ เพื่อให้ช่วยเกื้อกูลและสนับสนุนการทูตเชิงเศรษฐกิจในการส่งเสริมผลประโยชน์ของชาติด้วย เช่น การทูตเพื่อประชาชน (People Diplomacy) การทูตเชิงวิทยาศาสตร์ (Science Diplomacy) การทูตสาธารณะ (Public Diplomacy) การทูตวัฒนธรรม (Cultural Diplomacy) และการทูตอ่อนนุ่ม (Soft Diplomacy) ดังนั้น นโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจของไทยควรต้องมีการทบทวนและปรับให้รับกับสถานการณ์ด้วย

4.2 ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและการดำเนินการ

1) ผลจากการศึกษาเปรียบเทียบ สะท้อนถึงการที่รัฐเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายการทูตเชิงเศรษฐกิจจึงควรทำให้มีลักษณะเป็น political will ซึ่งช่วยสนับสนุนให้การขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ประกอบกับผลการศึกษา สะท้อนถึงแนวโน้มของบทบาทการทูตเชิงเศรษฐกิจจะเพิ่มมากขึ้นในนโยบายต่างประเทศ ในส่วนของไทย ควรระบุให้อยู่ในคำแถลงนโยบายด้านต่างประเทศของทุกรัฐบาลเพื่อให้เป็นนโยบายที่ต่อเนื่องและไม่ควรมีการหยุดชะงักจากเปลี่ยนแปลงใดๆ ในทางการเมือง

2) เพื่อขับเคลื่อนการทูตเชิงเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ต้องมีการบูรณาการความเห็นจากทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดแผนงานที่มีความครอบคลุมและกำหนดเป้าหมายของไทยได้อย่างชัดเจน โดยการบูรณาการนอกจากจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนไปในทิศทางเดียวกันแล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงบประมาณ ลดความซ้ำซ้อน ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล

¹² คอลัมน์ทิศทางเศรษฐกิจโลก, ไทยโพสต์ (29 มิถุนายน 2557).

3) เพื่อความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม ต้องมีการประชาสัมพันธ์สื่อสารให้แพร่หลายเป็นที่เข้าใจอย่างกว้างขวางในทุกระดับ ซึ่งในเรื่องนี้ สถาบันเทววงศ์วโรปการได้บรรจุเรื่องการทูตเชิงเศรษฐกิจไว้ในหลักสูตรการอบรมข้าราชการแรกเข้าของกระทรวงการต่างประเทศไว้แล้ว ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นในการปูพื้นฐานให้กับข้าราชการของกระทรวงการต่างประเทศในฐานะผู้มีดูแลนโยบายนี้โดยตรงให้มีความเข้าใจและสามารถสื่อสารได้ถูกต้องเพื่อประโยชน์ในการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติต่อไป

4) การมุ่งเน้นเรื่องการเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนได้ การสร้างภูมิคุ้มกันในการรับมือกับกระแสโลกาภิวัตน์เป็นสิ่งจำเป็น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นหลักที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง การรู้จักความพอประมาณ การคำนึงถึงความมีเหตุผลซึ่งเป็นการเตือนสติให้ไม่ประมาทตระหนักถึงการพัฒนาตามลำดับขั้นตอนตามหลักวิชาการ ตลอดจนมีคุณธรรมเป็นกรอบในการดำรงชีวิต ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างพลังให้ประเทศไทยในการพัฒนาไปอย่างมั่นคงภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโลก โดยในการขับเคลื่อน จะให้ความสำคัญกับการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง รักษาสมดุลของทุนและทรัพยากรในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเท่าทันและอย่างเท่าเทียมกันอันจะนำพาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

กระทรวงการต่างประเทศ. รายงานประจำปี 2555 Annual report 2012.

กวี จงกิจถาวร. การทูต คสช. เฉพาะกิจ 15 เดือน. คมชัดลึก (3 มิถุนายน 2557).

การเมืองที่ศนะบทความ: เจาะภารกิจยิ่งลักษณ์ 25 เดือน 43 ประเทศ. คมชัดลึกออนไลน์ [ออนไลน์].
30 กันยายน 2556. แหล่งที่มา: <http://www.komchadluek.net/detail/20130930/169355/>.

โกวิทย์ กังสนันท์. ธรรมมาภิบาลภาครัฐ:รากฐานความท้าทายต่อรัฐบาลไทย. วารสารสถาบัน
พระปกเกล้า 7 (มกราคม-เมษายน 2552).

จิตติศักดิ์ นันทพานิช. ทางสายเปลี่ยนประเทศไทย 1. ฐานเศรษฐกิจ (30 กันยายน 2554).

จิตติศักดิ์ นันทพานิช. ทางสายเปลี่ยนประเทศไทย 2 วิฤตต์ต้มยำกุ้ง ทักษิณอมิกส์. ฐานเศรษฐกิจ
(19 สิงหาคม 2554).

จุลนภ ศานติพงษ์ และคณะ. 17 ผู้ทรงอิทธิพลในอาเซียน. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์, 2556.

บัณฑิต นิจถาวร. เตรียมธรรมมาภิบาลที่ดีให้ SME ไทยสู้ศึก AEC. กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/bandid/20120220/436830/เตรียมธรรมมาภิบาลที่ดีให้-SME-ไทยสู้ศึก-AEC.html>.

ประภัสสร เทพชาตรี. 2 นโยบายต่างประเทศรัฐบาลอภิสิทธิ์ ตอนที่ 1. ไทยโพสต์ (10 กุมภาพันธ์
2554).

ประภัสสร เทพชาตรี. กระบวนทรรศน์ [ออนไลน์]. 20 กรกฎาคม 2543. แหล่งที่มา:
[http://thepchatree.blogspot.com/..](http://thepchatree.blogspot.com/)

ประภัสสร เทพชาตรี. ข้อเสนอการปฏิรูปการต่างประเทศ ตอนที่ 1. ไทยโพสต์ (26 มิถุนายน 2552).

ประภัสสร เทพชาตรี. นโยบายการต่างประเทศของไทย ตอนที่ 1. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 57,34
(พฤษภาคม 2553).

ประภัสสร เทพชาตรี. นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลทักษิณ: การประเมินนโยบายต่างประเทศของ
รัฐบาลทักษิณในรอบ 1 ปี [ออนไลน์]. ศูนย์ศึกษานโยบายระหว่างประเทศ. 10 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2550. แหล่งที่มา: [http://mpe16.blogspot.com/2007/11/blog-
post_4249.html](http://mpe16.blogspot.com/2007/11/blog-post_4249.html).

ประภัสสร เทพชาตรี. ยุทธศาสตร์การต่างประเทศของทักษิณ. ไทยโพสต์ (17 มิถุนายน 2553).

ประภัสสร เทพชาตรี. เศรษฐ-รัฐศาสตร์ กุญแจไขปริศนาเศรษฐกิจโลก. กรุงเทพธุรกิจ (6 เมษายน
2543).

ประภัสสร เทพชาตรี. สถานการณ์โลกปีอนาคตนโยบายต่างประเทศของไทย. กระบวนทรรศน์.
ไทยโพสต์ (26 มิถุนายน 2557).

- ประภัสสร เทพชาตรี. อนาคตนโยบายต่างประเทศไทย (1) ข้อเสนอ นโยบายต่างประเทศไทยปี 2553. ไทยโพสต์ (8 เมษายน 2553).
- ผลประโยชน์ของชาติ – เรื่องที่ต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ [ออนไลน์]. 11 ตุลาคม 2548.
แหล่งที่มา: http://tortaharn.net/contents/index.php?option=com_content&task=view&id=35&Itemid=75.
- ผู้จัดการ 360° รายสัปดาห์. นักรทูต: ตัวเชื่อมโยงไทยสู่โลก. ผู้จัดการรายสัปดาห์ (28 เมษายน 2548).
- พิศาล มาณวพัฒน์, ทูตควรเป็นเซลล์แมนหรือนักการตลาด. กรุงเทพธุรกิจ (3 กุมภาพันธ์ 2556).
- ภณ ใจสมัคร. นายกฯ ชาติชายกับการต่างประเทศ: ข้อคิดต่อสังคมไทย. เอกสารประกอบการสอน วิชา ศท.121 การดำรงชีวิตในสังคมยุคใหม่และประชาคมอาเซียน.
- วิหวัธ ศรีวิหค. ประเมิน 2 ปี นโยบายการต่างประเทศรัฐบาลทักษิณ. มติชนรายวัน (13 มีนาคม 2546).
- วิษณุ บุญมาร์ตัน. การคอร์รัปชั่นเชิงนโยบาย FTA ในโครงสร้างทุนนิยมทักษิณ [ออนไลน์]. 24 พฤศจิกายน 2548. แหล่งที่มา: http://www.wiszanu.com/index.php?option=com_content&task=view&id=295&Itemid=56.
- วีระ มานะคงตรีซีพี. เศรษฐกิจไทยจะทนความวุ่นวายทางการเมืองไปได้อีกนานแค่ไหน. ไทยโพสต์ (10 กุมภาพันธ์ 2557).
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. ผลทางเศรษฐกิจของนโยบายรัฐบาลทักษิณ [ออนไลน์].
แหล่งที่มา: <http://tdri.or.th/archives/download/reports/unpublished/29marpaper.doc>.
- สมชัย จิตสุชน. ผลงานด้านความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาการฟื้นตัวและการขยายตัวของเศรษฐกิจและดัชนีหลักทรัพย์ [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://tdri.or.th/archives/download/reports/unpublished/29marpaper.doc>.
- สมบูรณ์ ศิริประชัย. ธรรมาภิบาลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์. คุณภาพดุษฎีนิพนธ์ [ออนไลน์]. 2550.
แหล่งที่มา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=133851>.
- สมศักดิ์ มีทรัพย์หลาก, จรินทร์ เทศวานิช และประสิทธิ์ ตงยิ่งศิริ. ทฤษฎีนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ: สุโขทัยธรรมาธิราช, 2544.
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์ประเทศ Country Strategy [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://president.yru.ac.th/plan/images/stories/files/plan_025_4.pdf
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. การบรรยายพิเศษเรื่องการขยับเคลื่อนยุทธศาสตร์กับการต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ. 1 สิงหาคม 2548.
- สุรเกียรติ์ เสถียรไทย. คำปราศรัยเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนากระทรวงการต่างประเทศ 126 ปี. 14 เมษายน 2554.
- อุษณีย์ เอกอุษณีย์. ทักษิณ...ทำลายบทบาทไทยในอาเซียนมามากพอแล้ว!?. ผู้จัดการออนไลน์ (5 มีนาคม 2522).

China radio international. ผลที่ญี่ปุ่นได้รับจากการทูตเชิงเศรษฐกิจกับเมียนมาร์ยากที่จะคาดการณ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://thai.cri.cn/247/2013/05/28/123s210256.htm>.

เอกสารทางราชการ

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี. 23 สิงหาคม 2554.
 คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี. 30 ธันวาคม 2551.
 คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พลเอก ชชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี. 23 สิงหาคม 2531.
 คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี. 26 กุมภาพันธ์ 2544.

นโยบายอาเซียนของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร. 25 สิงหาคม 2554..

สถานเอกอัครราชทูต. ณ สิงคโปร์. โทรเลข. ที่ SIN 186/2557.. 23 เมษายน 2557.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Baranay, P. Modern Economic Diplomacy [Online]. 2009. Available from: http://www.dec.lv/mi/Baranay_Pavol_engl.pdf.

Bergeijk, P.A.G.V., and Moons, S. Economic Diplomacy and Economic Security. NEW FRONTIERS FOR ECONOMIC DIPLOMACY, 2009.

Bergeijk, P.A.G.V., Veenstra, M., and Yakop, M. Economic Diplomacy, the Level of development and trade. Discussion Papers in Diplomacy, No 119. The Hague: Netherland Institute of International Relations "Clingendael", 2010.

Dye, D. Economic Diplomacy for Reconstruction [Online]. 2011. Available from: <http://foreignpolicyblogs.com/2011/04/21/economic-diplomacy-for-reconstruction/>.

Hao, Y. Some thoughts on Deepening Economic Diplomacy [Online]. Available from : http://www.ciis.org.cn/english/2014-01/20/content_6623715.htm

Okano-Heijmans, M. Economic diplomacy- japan and the Balance of national Interest. The Hague: Netherland Institute of International Relations "Clingendael", 2013.

Okano-Heijmans, M. Japan's New Economic Diplomacy: Changing Tactics or Strategy. Asia-Pacific Review 19,1 (2012).

Osti, D. Abenomics: Is Japan's economic diplomacy back [Online]. Available from: <http://www.boulevard-exterieur.com/Abenomics-is-Japan-s-economic-diplomacy-back.html>.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - สกุล	นางสาวสิรินทร์ สุรทินนท์
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2525-2529	อักษรศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
พ.ศ. 2530-2534	ปริญญาโทด้านประวัติศาสตร์การเมืองจากมหาวิทยาลัย
ประวัติการทำงาน	
พ.ศ. 2537	เจ้าหน้าที่การทูต 4 กองส่งเสริมเศรษฐกิจสัมพันธ์และความร่วมมือ กรมเศรษฐกิจ
พ.ศ. 2538	เลขานุการตรี (เจ้าหน้าที่การทูต 4) สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุง จาการ์ตา
พ.ศ. 2539	เจ้าหน้าที่การทูต 4 กองเอเชียตะวันออก 2 กรมเอเชียตะวันออก เจ้าหน้าที่การทูต 5 กองเอเชียตะวันออก 2 กรมเอเชียตะวันออก กงสุล (เจ้าหน้าที่การทูต 5) สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง
พ.ศ. 2543	กงสุล (เจ้าหน้าที่การทูต 6) สถานกงสุลใหญ่ ณ เมืองฮ่องกง
พ.ศ. 2544	เจ้าหน้าที่การทูต 6 กองพาณิชย์และอุตสาหกรรม กรมอาเซียน
พ.ศ. 2546	เจ้าหน้าที่การทูต 6 กองอาเซียน 3 กรมอาเซียน
พ.ศ. 2551	นักการทูต ระดับชำนาญการ (เลขานุการเอก) กองอาเซียน 3 กรมอาเซียน
พ.ศ. 2552	นักการทูต ระดับชำนาญการ (ที่ปรึกษา) กองอาเซียน 3 กรมอาเซียน
พ.ศ. 2553	นักการทูต ระดับชำนาญการ (ที่ปรึกษา) หัวหน้าสำนักงานหนังสือ เดินทางชั่วคราวจังหวัดอุบลราชธานี กองหนังสือเดินทาง กรมการกงสุล
พ.ศ. 2554	นักการทูต ระดับชำนาญการ (ที่ปรึกษา) สำนักงานเลขานุการกรม กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
พ.ศ. 2556- ปัจจุบัน	นักการทูต ระดับชำนาญการพิเศษ สำนักงานเลขานุการกรม กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
ตำแหน่งปัจจุบัน	นักการทูตชำนาญการพิเศษ สำนักเลขานุการกรม กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ